

Tartu Ülikool
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Maailma keelte ja kultuuride instituut
Klassikalise filoloogia osakond

Kristiina Kase

**Varauusaegne teoloogiline oratsioon Academia Gustaviana ja David
Cunitiuse näitel**

Magistritöö

Juhendaja prof. Janika Päll

Tartu 2024

Sisukord

Lühendite nimekiri	3
Sissejuhatus	5
1. Kristlike pühade tarbeks kirjutatud oratsioonid varauusaegses Tartu Ülikoolis	7
1.1. Tartu Ülikool varauusaegsete ülikoolide seas	7
1.2. Oratsioonid õppetöö osana	9
1.3. Üliõpilaste kirjutatud oratsioonid	12
2. Oratsioon ja sellega piirnevad žanrid	18
2.1. Piiblieepika, -parafraasid ja hümnid	18
2.2. Kreekakeelsed oratsioonid Rootsi kuningriigis	20
2.3. David Cunitiuse värssoratsioonid	21
3. David Cunitius kui teoloogiliste värssoratsioonide autor	23
3.1. Editeerimis- ja tõlkimispõhimõtted	23
3.2. David Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa editsioon ja tõlge	25
3.3. David Cunitius oratsioonide kirjutajana	42
Kokkuvõte	47
Kirjandus	49
Summary	55
Lisad	57
Lisa 1. Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 trükitud teoloogilised oratsioonid – nimekiri	57

Lühendite nimekiri

Antiikautorid:

Cleanth. *Frag.* – Kleantese fragmendid

Hes. *Op.* – Hesiodose „Tööd ja päevad“

Hes. *Sc.* – Hesiodose „Heraklese kilp“

Hes. *Th.* – Hesiodose „Theogonia“

Hom. *Hymn. in Cererem* – Homerose hümn Demeterile

Hom. *Hymn. in Venerem* – Homerose hümn Aphroditele

Hom. *Il.* – Homerose „Ilias“

Hom. *Od.* – Homerose „Odüsseia“

Orph. *Hymn.* – orfilised hümnid

Procl. *In Platonis Cratylum Comm.* – Proklose kommentaar Platoni „Kratylosele“

Quint. – Quintus Smyrnaeus („Posthomerica“)

Theocr. *Id.* – Theokritose idüllid

Theogn. *Eleg.* – Theognise eleeegiad

Kristlikud autorid:

Apollinaris Theol. – teoloog Apollinaris („Psalmitparafrasid“)

Greg. Naz. Theol. – teoloog Gregorios Nazianzist („Laulud iseendast“)

Joann. Chrysost. – Joannes Chrysostomos („Apostlite tegude kommentaar“)

Nonn. *D.* – Nonnose „Dionysiaka“

Nonn. *Par.* – Nonnose „Püha Johannese evangeeliumi parafras“

Poss. – Johannes Posselius („Piibli perikoopide parafrasid“)

Piibliraamatud:

Ef – Uus Testament, Pauluse kiri efeslastele

Lk – Uus Testament, Luuka evangeelium

Mk – Uus Testament, Markuse evangeelium

Mt – Uus Testament, Matteuse evangeelium

Sept. 1Kn – Septuaginta, Esimene Kuningate raamat

Sept. Ecclesiastes – Septuaginta, Koguja raamat

Sk – Vana Testament, Sakarja raamat

Varia:

a.c. – *ante correctionem* – enne parandamist

cf. – *confer* – võrdlus

corr. pro – *correxi pro* – parandatud ... asemel

crit. – (*apparatus*) *criticus* – (teksti)kriitilised märkused

dub. – *dubium* – kahtlus

e.a. – *et alibi* – ja teised

fem. – *femininum* – naissoovorm

sim. – (*apparatus*) *similarium* – sarnased tekstikohad

Sissejuhatus

Magistritöö „Varauusaegne teoloogiline oratsioon Academia Gustaviana ja David Cunitiuse näitel“ keskendub oratsioonile kui žanrile. Töö peamine eesmärk on uurida seni põhjalikumalt käsitlemata oratsioonižanrit ning anda selleks ülevaade varauusaegses Tartu Ülikoolis (Academia Gustaviana perioodil 1632–1656) kirjutatud oratsioonidest, oratsiooniga piirnevatest žanritest ning ühest oratsioonide kirjutajast – David Cunitiusest. Oratsioonižanri paremaks selgitamiseks on töö tarbeks editeeritud ja tõlgitud Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ (1642) esimene mõtteline osa, lisaks on eesti keeles leitav Cunitiuse samuti 1642. aastal ilmunud „Jõuluoratsioon“ (bakalaureusetöös „David Cunitiuse „Jõuluoratsiooni“ editsioon ja tõlge“ (Kase 2021), mille juhendaja oli Janika Päll).

Töö esimene peatükk avab oratsioonižanri tausta Academia Gustaviana näitel ning jaguneb kolmeks alapeatükiks, millest esimene annab ajastu paremaks mõistmiseks ülevaate Tartu Ülikooli loomisest ja põhimõtetest, mille najal õppetöö 17. sajandil üles ehitati, ning teine alapeatükk seab fookusesse oratsioonid õppetöö osana. Kolmas alapeatükk käsitleb varauusaegses Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 kirjutatud teoloogilise sisuga üliõpilasoratsioone. Peatükk toetub suures osas varauusaegsete ülikoolide ajalookäsitlustele (näiteks 1996. aastal ilmunud Walter Rüeggi ja Hilde De Ridder-Symoensi toimetatud „A History of the University in Europe“, mille teine köide keskendub just varauusajale) ning Academia Gustaviana põhikirjale. Üliõpilasoratsioonide alapeatüki puhul tuleb esile tuua Ene-Lille Jaansonini „Tartu Ülikooli trükikoda 1632–1710: ajalugu ja trükiste bibliograafia“ (2000). Jaansonini bibliograafia, Tartu Ülikooli raamatukogu varauusaegsete trükiste koopiatega kogu ning töö juhendaja kaasabil valmis nimekiri Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 trükitud teoloogilistest oratsioonidest, mis on leitav töö lisades (Lisa 1.).

Teine peatükk kirjeldab oratsioonižanri paremaks mõistmiseks esimeses alapeatükis oratsiooniga piirnevaid žanre – piiblieepikat, -parafrase ja hümne, ning teises alapeatükis kreekakeelseid oratsioone varauusaegse Rootsi kuningriigi aladelt, kasutades selleks vastavaid käsitlusi muu hulgas nii Stefan Weiselt (2020), Erkki Sironenilt (2018) kui Janika Pällilt (2018). Peatüki viimane osa ehk kolmas alapeatükk teeb sissejuhatuses töö kolmandasse peatükki ning tutvustab David Cunitiust ja tema kahte kreekakeelsest värssoratsiooni.

Magistritöö kolmas peatükk keskendub David Cunitiusele ja suures osas tema 1642. aastal kirjutatud „Lihavõtteoratsioonile“. Peatükk algab editeerimis- ja tõlkimispõhimõtetega ning teisest alapeatükist leiab „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa tekstikriitilise editsiooni ja tõlke. Olgu siinkohal mainitud, et „Lihavõtteoratsiooni“ pealkirja tõlkimisel on lähtutud lihtsuse ja arusaadavuse printsiibist ning originaalpealkirja asemel (*Τῆς κατὰ Ματθαῖον Ἱστορίας περὶ παθήματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, μεταβολὴ ποιητικὴ* – „Poeetiline parafras meie lunastaja Jeesuse Kristuse kannatuse loost Matteuse järgi“) on töös ning editsioonis ja tõlkes läbivalt kasutatud pealkirja „Lihavõtteoratsioon“. Kolmas alapeatükk kirjeldab Cunitiust oratsioonide kirjutajana ning tõstab esile peamised võtted, kuidas Cunitius on „Lihavõtteoratsioonis“ kasutanud parafraseerimistehnikat, laene teistelt autoritelt ning nii kristlikku kui eepilist sõnavara. Samuti on „Lihavõtteoratsiooni“ ülesehitust võrreldud „Jõuluoratsiooni“ omaga.

Magistritöö kasutab intellektuaalajaloolist ning žanriloolist lähenemist ning traditsioonilist tekstikriitilist editeerimis- ja kommenteerimismeetodit ning selle kolm peatükki peaksid lõpuks andma ülevaate oratsioonižanrist – mis on oratsioon, miks ja kus seda kirjutati, milliste žanritega oratsioon piirneb ning milline võiks üks oratsioon oma ülesehituselt ja sõnavarakasutuselt olla.

1. Kristlike pühade tarbeks kirjutatud oratsioonid varauusaegses Tartu Ülikoolis

Oratsioonizhanri uurimisel on oluline lähtepunkt mõista ka ajastut ja konteksti, milles oratsioone kirjutati ja esitati. Esimene alapeatükk avab Tartu Ülikooli loomislugu ning põhimõtteid, teine alapeatükk keskendub oratsioonide kirjutamise ajaloole õppetöö kontekstis ning viimane alapeatükk kirjeldab üliõpilaste kirjutatud ja Academia Gustaviana trükikojas trükitud oratsioone.

1.1. Tartu Ülikool varauusaegsete ülikoolide seas

Varauusaegse ülikooli ja selle kujunemislugu Euroopa kontekstis toob Willem Frijhoff välja, et esimeseks oma ajastu ülikooliks võib pidada Wittenbergi ülikooli, mis rajati aastal 1502. Wittenbergist algas reformatsioon, mis ei jätnud endast puutumata ka ülikooliharidust. (1996: 43) Ülikoolid Põhja-Euroopas, näiteks Kopenhaagenis, Uppsalas, Lundis ja Åbos järgisid samuti pärast reformatsiooni just saksa-luteri eeskujule, ent vastupidiselt Taanile, kus Kopenhaagenis oli rahvusülikool, mida kaitses kuningavõim ja mis teenis tolle poliitilisi huve, ei järginud näiteks viis Rootsi ülikooli ühtset arengusuunda. Uppsala, vanim institutsioon mainitust, vajas reformatsiooni ajal pea täielikult unustusse ning sattus 16. sajandi lõpus ramistlike voolude keskmesse. Alles Gustav II Adolphi ajal, keda iseloomustasid absolutistlikud kalduvused ning tõsiluterlus, hakati Rootsis, eeskätt Uppsalas ülikooli arendama. Samuti tulid paljud üliõpilased ja professorid Saksamaalt saksa meelsuse tuules mujale Euroopasse – nõnda säilis tihe kontakt nii Põhja-Saksamaa enda kui luterlike arusaamade ja õpetustega mujalgi. Ka Dorpat (1630) pidi järgima Rootsi ideaale. (Hammerstein 1996: 147)

Tartu Ülikooli ehk toonase Academia Gustaviana rajamine 17. sajandil jääb mitmete ajaloosündmuste keskele ning on mõjutatud erinevatest poliitilistest ja religioossetest põhimõtetest ning traditsioonidest. Asutamisürniku allkirjastas Rootsi kuningas Gustav II Adolf 30. juunil 1632. aastal ning ülikooli loomine oli kuninga sõnade järgi seotud „kogu kristlikusse maailmasse puutuvate toimetustega“. Nimelt peeti ülikooli alates Bologna ülikooli asutamisest kolmandaks universaalvõimu kandjaks keisri ja paavsti kõrval ning ülikoolid pidid end nii ühe kui teise suhtes määratlema. Academia Gustavianas protestantliku

ülikoolina asetused usuküsimused varasemast siiski erinevale tasemele ning et Euroopast oli ususõdade tõttu saanud religiooselt lõhestatud maailmajagu, algas suur ülikoolide rajamise laine. Näiteks asutati sarnaselt Tartuga protestantlikud ülikoolid linnadesse nagu Marburg (1527), Königsberg (1544), Jena (1558), Helmstedt (1574), Altdorf (1578), Herborn (1584), Gießen (1607), Rinteln (1620), Straßburg (1621), Duisburg (1655) ja Kiel (1665), kusjuures paralleelselt toimus teatav vastutegevus katoliiklike ülikoolide loomise näol. (Järvelaid 2015: 7–9) Usuküsimuste kaasamine ning reformatsioonist lähtumine näitab, kuidas Academia Gustaviana sündis kristlikule pinnasele ning sai kandma väga olulist ja kaalukat rolli nii ühiskondlikul kui süvakultuurilisel tasandil.

Üheks peamiseks eeskujuks, mille näitel ülikool Tartusse rajati, kujunes Uppsala ülikool ning loodavale ülikoolile lubati isegi Uppsala omaga sarnaseid privileege. Tartu Ülikooli loomise üks peamisi eestvedajaid Johan Skytte oli veendunud tulevase ülikooli edus: „Kõik võivad olla veendunud, et ... akadeemia saavutab sama auväärse seisundi nagu teised akadeemiad kogu maailmas ja nagu on Uppsala omal“. (Hiio, Piirimäe 2007: 27) Uppsala ülikooli, mille kantsler Skytte toona oli, võib pidada Rootsi vanimaks ülikooliks (asutatud 1447. aastal) ning selle taassünnile panid aluse 1625. aastal antud privileegid, mis laienesid 1632. aastal ka Tartu Ülikoolile, kusjuures lähiaastail taastati ja avati veel mitmeid ülikoole, nagu näiteks Greifswaldi (1638/1639), Turu (1640) ja Lundi ülikool (1666/1668) (Järvelaid 2015: 9). Uppsala ülikoolist üle võetud põhikirja näol oli tegu universaaltekstiga, mis sisaldas Lääne-Euroopa ülikoolide sajanditepikkusi kogemusi, ent mis järgis siiski nii-öelda seaduse keelt (*Const.* 2015: 83).

Ka usuküsimus sai ülikooli kontekstis seadusandlikud raamid ning põhikirja esimese peatüki esimene punkt (*ibid.*, 84) märgib tähelepanuväärselt järgmist: „Püha Kuninglik Majesteet on kindlaks määranud, et mitte keegi, sõltumata seisusest ega ametist, ei õpetaks ega kannaks Tartu Akadeemias ei avalikult ega eraviisiliselt ette midagi muud kui seda, mis on kooskõlas Pühakirja alustega ning muutmata Augsburgi usutunnistusega, mis on 1530. aastal Karl Viidendale esitatud ja hiljem, aastal 1593, Uppsala kirikukogul veel kord kinnitatud.“ Samuti rõhutab rektori ametivanne lubadust üliõpilastele evangeeliumi puhast õpetust esitada ning vande lõpus kõlab kinnitusena rektorikohustele „Ja aidaku mind JUMAL!“ (*ibid.*, 101) – analoogselt lõppes üliõpilase vandetõotus sõnadega „Selles aidaku mind JUMAL!“ (*ibid.*, 105). Kaheksas peatükk, mis kirjeldab muuhulgas professorite valimist ja ametisse kinnitamist, tõstab esile, et ka professorite ametivanne lõpeb samamoodi („Selles aidaku

mind Jumal!“); samuti nimetab peatükk üldiselt professorite kohustused: vastavas teaduskonnas dispuutide korraldamine, määratud päevadel loengute pidamine ning üks või kaks korda aastas disputeerimine (*ibid.*, 122).

Kõneharjutused toimusid ülikoolis sageli eraviisiliselt: „See olgu kindlaks määratud avalike loengute kohta; eraviisilised loengud nagu ka disputatsioonid toimuvad väljaspool seda aega, samuti kõned, mida üliõpilased esitavad harjutamise eesmärgil kas avalikult või eraviisiliselt.“ (*ibid.*, 159). Harjutuste korraldamiseks olid akadeemias ka adjunktid, kelle kohta ütleb põhikiri, et filosoofiateaduskonna juures oli neli erakorralist adjunkti, kes pidid kaks korda aastas või tihedamini pidama avalikke disputatsioone, õpetama eraviisiliselt keeli ja filosoofiat ning andma tudengitele harjutustunde disputatsioonideks (*ibid.*, 130). Üldiselt nimetatakse põhikirjas küll keeleõppe harjutusi, kuid stiili- ega luuleharjutusi eraldi ei mainita. Need võisid aga olla keeleõppe üheks osaks. (Päll 2017: 445–447) Siiski oli kõnekunstiõpe akadeemias au sees ning professorid selle eest vastutavad. „Sellel tähtsal kohal olgu niisugused filosoofid ja nad hoolitsegu agaralt selle eest, et nad oleksid pigem tegutsejad kui sõnadetegijad; et igaüks ühendaks filosoofiaõpingutega kindlasti ka kõneosavuse ja et nende koolist ei tuleks välja selliseid, kes on õppinud küll retoorikat, kuid kõnelda ei oska, või on pühendunud matemaatikale, aga ei tea näidata, kuidas seda distsipliini rakendada; sama otsus kehtib ka teiste kohta,“ toob põhikiri esile. (*ibid.*, 159)

Põhikiri annab juhised ka üliõpilaste eksamineerimiseks ja teaduskraadi andmiseks – nimelt võisid promoveeruda õpingutes edukad üliõpilased ning lõpliku otsuse kraadi kaitsmise kohta tegi vastav teaduskond koos dekaani ja õppejõuga. Eksam teaduskraadi saamiseks koosnes kahest osast – eraviisilisest ning avalikust. Just avalikul eksamil tuli üliõpilasel lisaks dispuudile ja loengule esitada ka kõne (*oratio*) (Hiio, Piirimäe 2007: 76), mis näitab, et oratsioonidel oli varauusaegses õppetöös kanda oluline roll.

1.2. Oratsioonid õppetöö osana

Käsitlusi, mis keskenduksid oratsioonide analüüsimisele õppetöö kontekstis ja selle osana, ei leia ülemäära palju. Kui aga vaadata 17. sajandi Tartu Ülikoolis trükitud oratsioonide hulka, ei jää kahtlustki, et ühes või teises funktsioonis oli oratsioonide kirjutamine nii

retoorika kui luulekunsti õppimisel ja õpetamisel möödapääsmatu. Samuti aitab pilguheit teistesse varauusaegsetesse ülikoolidesse.

William Costello tuleb Inglismaa 17. sajandi haridusest rääkides skolastika ja Aristotelese juurde, nimetades kolme eristavat tunnust, mida skolastika sel sajandil säilitas: see oli dialektiline, aristotellik ja väga süstematiseeritud. Samuti viitab Costello James Duportile¹, kes olevat veel isegi 1650. aastatel oma õpilastele soovitanud disputatsioonides Aristotelest tsiteerides teha seda just ja ainult Aristotelese enda sõnadega ning mitte tema öeldut ümber sõnastada. Ometi võib tõdeda, et 15. sajandist 17. sajandi alguseni ei õnnestunud leida õpetajaid, kes oleksid suutelised säilitama skolastika terviklikku struktuuri, mis viis hariduse omakorda ummikseisu ning 17. sajandit ja selles töötavat haritlast võib pidada isegi ülesüstematiseeritud (haridus)süsteemi pärijaks. (1958: 8–11)

Kolmeks peamiseks skolastiliseks väljundiks kujunesid loengud, disputatsioonid ja deklamatsioonid – kusjuures pidasid erinevad skolastid oma loenguid erinevate vormide järgi. Mida enam arenes aga trükikunst ning mida rohkem tekste ja kommentaare levima hakkas, seda vähem tundsid üliõpilased vajadust õpetaja järele, kes üksinda teksti valdas ja selle tähendusvälju seostas. Skolastikale ehk isegi omasemad olid disputatsioonid – tudengite vahelised debatilised õpitu üle. Disputatsioon oli kas avalik või eraviisiline ning see võis olla ka mitteametlik (*sine ulla praefatione*). Näiteks peeti Trinity kolledžis filosoofia- ja teoloogiaalaseid disputatsioone kolm korda nädalas – esmaspäeviti, kolmapäeviti ja reedet – kabelis. Ka deklamatsioon sai olla kas avalik või eraviisiline ning seda peeti ülikoolides või kolledžites. Eraviisilist deklamatsiooni võib pidada praeguse iganädalase essee eelkäijaks, mida Cambridge'is ja Oxfordis juhendajale loetakse. Sisuliselt oli deklamatsioon kõne, mille eesmärk oli näidata retoorilist ja kirjanduslikku vilumust. Selle pikkus varieerus paarisajast mõne tuhande sõnani ning sisu võis puudutada mistahes teemat. Enim kasutati viiteid antiigile ning üliõpilane pidi olema pädev ladina ja kreeka poetide tundmises – Costello nimetab 17. sajandi üliõpilast lausa kirjanduslikuks mesilaseks. Deklameerija erines disputeerijast – kui disputatsioonis võis tudengit pidada võitlushimuliseks Ajaxiks, siis deklamatsioonis pigem kaalutlevaks Nestoriks. Väga spetsiifiline deklamatsioon oli *clerum* – ametlik jutlus, mida peeti kindlatel tähtpäevadel, näiteks tuhkapäeval või teisipäeva õhtul pärast ülestõusmispüha. *Clerum* väljendas kõneleja armastust ja tänu ülikooli vastu ning

---

¹ James Duport, “Rules ...”, cap. 4

manitses vagadusele ja õppimisele. Kusjuures tänu kohustuslikule kohalviibimisele ja üliõpilaste tavale kõneleja jutt sõna-sõnalt maha kirjutada, tulevad taolised 17. sajandi jutlused ikka veel päevavalgele. (*ibid.*, 11–14; 31–34)

Sellist deklamatsiooni võib kirjelduse järgi pidada oratsiooniks või vähemalt selle eelkäijaks – teadusdistsipliinide arengus peetakse oratsiooni vägagi oluliseks žanriks, mis ühendab retoorilised võtted teaduslike nüanssidega ja kasutab üldjuhul keskmist või kõrgstiili (Luggin 2022: 647–648).

Varauusaegse Saksamaa ja Eesti ülikoolides asusid pärast reformatsiooni tööle poetika- ja retoorikaproffessorid, kelle üks ülesanne oli õpetada luule kirjutamist ja kõnede pidamist. Varauusaegses Tartu Ülikoolis järgis retoorikaõpetus põhikirjale vastavalt Petrus Ramuse käsitlusi, kusjuures professor pidi tudengitele tutvustama nii näidiskõnesid, andma neile ette teemad, struktuuri ja kirjanduse kui ka seisma hea keelekasutuse eest. (cf. *Const.* 2015: 156) Üheks silmapaistvaks professoriks kujunes Laurentius Ludenius, kes muuhulgas juhendas nii proosakõnede kui värssoratsioonide kirjutamist. Kõnede temaatika võis tihti kattuda dispuutide omaga, ent kõnede puhul paistis rohkem silma argumenteeritus ja näidete rohkus ning neid kõnesid võib ülistavast stiilist ja kehvast viitamispraktikast hoolimata võrrelda tänapäevaste teadustöödega. (Päll 2021) Oratsioonide esitamine ja disputeerimine kujunes ülikooliõpingute keskseks osaks ning Ludeniuse, endise Greifswaldi professori käe all oli ka Tartu poetika ja retoorika õppetool heades kätes, kusjuures Ludenius aitas oma surmani ülikooli raamatukoguhoidjana üliõpilastel oratsioone ja laule kirjutada (Von Rauch 1969: 326–327).

Tartus peetud oratsioone ei ole seni süstemaatiliselt käsitletud, ent ilmunud on mitmeid üksikkäsitlusi, mis seavad fookusesse humanistliku hariduse küsimusi (Viiding 2013), meditsiini (Rein 2019a), poetikat ja retoorikat (Viiding 2015; Päll 2021), muusikat ja keelte õpetamist (Päll 2007; Põldsam, Päll 2022) ning ka erinevaid teoloogilisi küsimusi (Rein 2019b; Friedenthal 2019).

1.3. Üliõpilaste kirjutatud oratsioonid

Uurides 17. sajandi Tartu tudengite kirjutatud orasioone, ei saa mööda Academia Gustaviana trükikoja mainimisest – orasioone kirjutati õppetöö osana ning need trükiti ülikooli trükikojas, et kuulutada kaasüliõpilastele ja professoritele oratsiooni esitamise kuupäeva ja kellaaega ning anda huvilistele võimalus kirjutatud oratsiooni sisuga tutvumiseks. Lisaks vajalikule teabele ja oratsiooni tekstile pakuvad need trükised parajalt silmailu tüpograafiliste kujunduselementide, kasvõi tiitellehe kinnis-/ehisraamide, antiikvainsiaalide või lõpuvinjettide näol. Kuna Academia Gustaviana trükikoda oli peamiselt akadeemilises kasutuses, tähendas see õppetööga seotud väljaannete ja materjalide suurt osakaalu trükiteodangus. Autoriteks olid nii professorid, tudengid kui ka lihtsalt ülikooliga seotud või seal varem õppinud isikud, näiteks kooliõpetajad ja vaimulikud. (Jaanson 2000: 37)

Selle alapeatüki teema uurimine toetub vastavate oratsioonide trükiste koopiatele (Tartu Ülikooli raamatukogu 17. sajandi trükiste koopiakogust) ja neist saadud infole, samuti Ene-Lille Jaansonini käsitlusele Tartu Ülikooli trükikoja ajaloost ja bibliograafiast aastatel 1632–1710. Trükiste koopiate põhjal koostatud koondtabel asub töö lisades (Lisa 1. Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 trükitud teoloogilised oratsioonid – nimekiri) ning tabelist leitavaid orasioone on uuritud peamiselt kursoorse lugemise teel.

Olgu siinkohal mainitud, et paratamatult loob iga uurija vastava teema uurimiseks oma süsteemi ja lähtub uuritava teema ja materjali kontekstis enda erialastest tõekspidamistest, varasemate uurijate tööd taustana vaadates. Sellest lähtuvalt on ka praegu loetavas magistritöös loodud nullist oma jaotus varauusaegses Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 kirjutatud oratsioonide kohta ning seetõttu esinevad mõned arvulised erinevused Jaansoniga näiteks oratsioonide koguarvus. Paralleeliks ongi siinses alapeatükis esitatud Jaansonini kui põhjaliku varauusaegse Tartu Ülikooli trükikoja toodangu uurija statistika ning samuti on tutvutud Sainio ülevaatega (1978) Tartu Ülikoolis varauusajal ilmunud dissertatsioonide ja oratsioonide kohta.

Jaansonini järgi andis ülikooli trükikoda perioodil 1632–1710 välja 1389 erinevat praeguseks teadaolevat trükist, mille hulgas oli 827 akadeemilist publikatsiooni – 60 protsenti kogutoodangust, ülejäänud 40 protsenti moodustasid näiteks ülikooli tegevust korraldavad

dokumendid, õpikud ja sõnaraamatud, luuletrükised, monograafiaalaadsed raamatud ja brošüürid, kommunaaltrükised ja jutlused. Akadeemilistest publikatsioonidest oli omakorda 595 trükise puhul tegu disputatsiooniga (kogutoodangust 43 protsenti) ja 232 trükise puhul oratsiooniga (kogutoodangust 17 protsenti). Tolle perioodi tegelik trükiste arv arvatakse olevat 1500 kanti. (Jaanson 2000: 38)

Ülikooli trükikoja nagu ka ülikooli enda ajalugu jaotub aastatel 1632–1710 veel omakorda kaheks perioodiks: Academia Gustaviana (1632–1665) ja Academia Gustavo-Carolina (1690–1710). Uuritavast perioodist (1632–1656²) on võimalik välja tuua 219 oratsiooni, mis ülikooli trükikojas ka trükiti. Tasub mainida, et Sainio käsitus toob välja 218 oratsiooni, küll aga ei ole tema ega Jaanson uurinud oratsioone temaatiliselt ega sisuliselt (Sainio 1978: 82–110). Oratsioonidest 82 on teoloogilise sisuga ning ülejäänute hulgast võib leida nii juriidilise, ajaloolise kui poliitilise temaatikaga kirjutisi. Alljärgnev diagramm (Diagramm 1.) osutab oratsioonide sisulisele jaotusele, andmaks arusaama, kui suur on teoloogiliste oratsioonide hulk võrreldes kogu antud perioodi oratsioonide hulgaga. Märkida tuleb sedagi, et kuigi kahe oratsiooni tekst on kaotsis, on säilinud info ja pealkirjade põhjal need siiski teoloogiliseks liigitatud.

Vahemikus 1632–1656 ilmunud oratsioonide sisuline jaotus

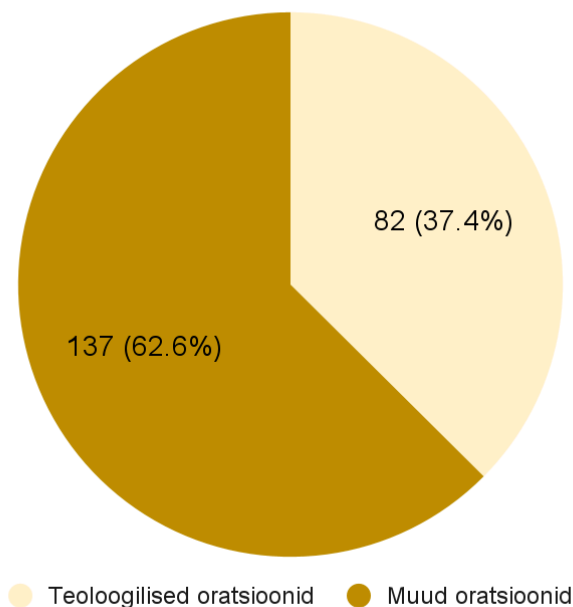

Diagramm 1. Vahemikus 1632–1656 ilmunud oratsioonide sisuline jaotus.

² Academia Gustaviana periood enne ülikooli Vene-Rootsi sõja (1656–1658) tõttu Tallinnasse kolimist.

Ka teoloogiliseks oratsiooniks liigitamise kriteeriumid sõltuvad paljuski vastavast uurijast. Siinses töös on lähtunud põhimõttest võtta teoloogiliste oratsioonide korpusesse üliõpilaste kirjutatud oratsioonid (erandina oratsioonid number 1, 2 ja 60 (Lisa 1.), mille kirjutasid vastavalt kreeka ja heebrea keele professorid ja Tallinna linnakooli rektor), mille sisu käsitleb kristlikku temaatikat, mõisteid ja tegelasi. Näiteks on valikust välja jäetud moraalikategooriale keskenduvad oratsioonid, liigitades need pigem filosoofilise alateema alla. Muude oratsioonide alla on liigitatud ka ajaloolise, juriidilise ja poliitilise sisuga oratsioonid, lisaks erinevad matuse- ja leinakõned, mida hoolimata kohatisest kristlikust sisust ei saa pidada õppetöö vormiks.

Varauusaegsete oratsioonide puhul saab palju infot nii oratsiooni sisu kui esitaja kohta trükise tiitellehelt, kust on võimalik lugeda oratsiooni autori ja pealkirja kohta ning üldjuhul on seal mainitud oratsiooni esitamise kuupäeva ning üliõpilase eriala. Mõne trükise puhul võib olla tiitellehel märge, et oratsioon on trükitud esitamiskuupäevast hiljem, isegi järgmisel aastal (enamasti trükiti detsembrikuu oratsioonid järgmisel aastal). Tiitellehe pöördel võib sageli kohata erinevaid dedikatsioone ehk pühendusi ning enamikule uuritava perioodi Academia Gustaviana oratsioonidele on poeetika- ja retoorikaproffessor Laurentius Ludenius kirjutanud sissejuhatuse või eessõna, mis sageli toimus kutsena oratsiooni ettekande kuulamiseks ja kus oli tihti märgitud lisaks kuupäevale ka täpne esitamise kellaeg. Varauusaegsete trükiste tiitellehti on varem uurinud näiteks Tiina Kaukvere (2011. aastal kaitstud bakalaureusetöö, juhendaja Janika Päll) ning Meelis Friedenthal (2021).

Järgnevalt on tiitellehe täpsemaks kirjeldamiseks valitud üks juhuslik oratsioon (Foto 1., järgmisel leheküljel) ja selle tiitelleht eelpool mainitud tabelist (Lisa 1. – oratsioon number 47). Valitud oratsiooni puhul hakkab esmalt silma kinnisraami meenutav evangeliste kujutav illustratsioon, mis ümbritseb tiitellehe sisuosa ning mille ülemises ehisraamis on märgata Jumala kujutist.

Tiitellehe sisuosast ülevalt alla on antud järgmine informatsioon:

1. *De HEBRAEA, GRAECA et Latina Lingua ORATIO*: – oratsiooni pealkiri, mis osutab teemale ja žanrile („Oratsioon heebrea, kreeka ja ladina keelest“)
2. *Quam, Deo Duce ac Auspice* – invokatsioon („Jumala juhtimise ja hoolitsusega“)
3. *In Regia Academia Gustaviana Adolphina, quae Dorpati Livonorum est ad Embeccam, 3. die Jun. An. 1644. publice et memoriter in Auditorio Magno pro concione enarrabat*

CHRISTIANUS JHERINGIUS, Sudermannia Svecus. – kirjeldus, kus, millal ning kes oratsiooni esitab (Christianus Jheringius esitab selle Tartu akadeemias 3. juunil 1644)

4. *DORPATI, In Officina Typographica imprimebat JOHANNES VOGELIUS, Academiae Typogr.* – trükikunsti poolt puudutav informatsioon: kus on oratsioon trükitud ning kes oli trükkal (trükitud Tartus ja trükkal oli Johannes Vogelius).

5. *Anno MDC XLIV.* – trükitud aastal 1644

Foto 1. Näide ühe oratsiooni tiitellehest.

Christiernus Jheringiuse oratsiooni *DE HEBRAEA, GRAECA ET LATINA LINGUA ORATIO* tiitelleht.

Osutub, et oratsiooni tiitelleht kannab endas mitut olulist funktsiooni. Esiteks on üldjuhul tegu esteetiliselt ilusa küljega, mis kutsub lugejat trükist lähemalt uurima. Teiseks mõjub tiitelleht kutse või kuulutusena, mis kutsub nii-öelda üritusele – oratsiooni kuulama – ja annab selleks vajaliku taustainfo (Kus? Millal? Kes esitab?). Lisaks sellele annab tiitelleht mitte ainult oratsiooni esitaja ja sisuga seotud informatsiooni, vaid ka ülevaate sellest, kus ning millal on oratsiooni trükis valminud. Samuti on mainitud trükkalit nimepidi.

Vaadates oratsioonide sisulist külge, võib Tartu Ülikooli trükikojas väljaantud oratioone liigitada temaatilisteks eksamilaadseteks kõnedeks ja tähtpäevade tarbeks kirjutatud oratsioonideks. Oratsioonide kirjutamine toimus luulekunsti ja retoorika professori

juhendamisel ning oratsioone esitati suure publiku ees, kuulajateks võisid olla nii teised üliõpilased, professorid, erinevad külalised kui ka kantsler või magistraat. Niinimetatud eksamilaadsed kõned olid arutlevat laadi ja üldisematel teemadel, näiteks *oratio de homine, de pace, de musica, de ira, de angelis, de anima*, või ajaloolis-geograafilised, mis käsitlesid teemasid nagu *historia Germaniae* ja *Finnoniae elogia*. Tähtpäevakõned olid mõeldud aga erinevate sündmuste, pidustuste ja kirikupühade tähistamiseks. Alates ülikooli teisest tegevusaastast lisandusid ka regulaarselt Gustav II Adolphi mälestuspäeval ilmuvad kõned, mida peeti 6. novembril ning mida võib liigitada panegüürika alla. (Jaanson 2000: 47)

Uuritavad teoloogiliste sisuga oratsioonid on enim jõulude, uusaasta või ülestõusmispühade temaatikaga, ent esineb ka ainulaadseid teemakäsitlusi (näiteks püha linn Jeruusalemm, pühad keeled, loomislugu jm). Igasuguste seaduspärasuste leidmine osutus aga keerukaks – pole kindlaid seaduspärasusi ei nädala- ega kuupäevade osas, mil oratsioone esitati (välja arvatud kirikupühade tähistamine). Oratsioonide kirjutamisel on valdavaks keeleks olnud ladina keel, vaid üks oratsioon on kreekakeelne (Lisa 1., oratsioon number 1) ja üks heebreakeelne (Lisa 1., oratsioon number 2). Valdav osa oratsioonidest on proosavormis – 82 teoloogilise sisuga oratsioonist on värsistatud vaid 14, kusjuures enamik neist on heksameetris. (Diagramm 2., Lisa 1.)

Vahemikus 1632–1656 ilmunud oratsioonide vormiline jaotus

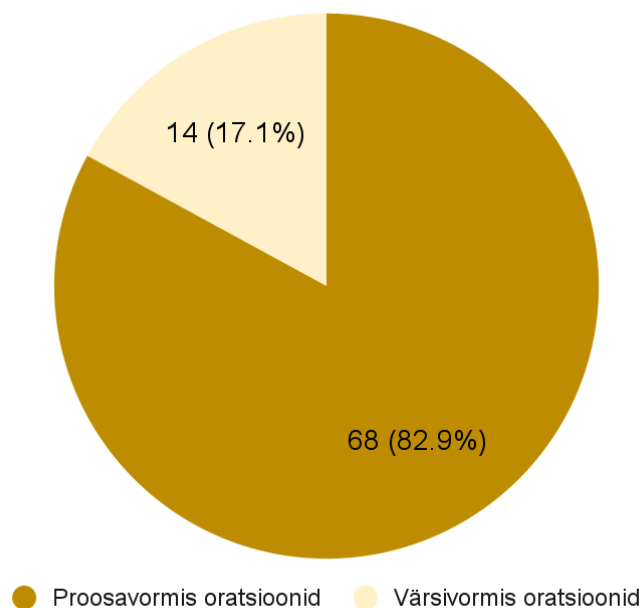

Diagramm 2. Vahemikus 1632–1656 ilmunud oratsioonide vormiline jaotus.

Teoloogilise sisuga oratsioonide puhul nähtub, et tekstiloomes on levinud nii kristlike kui antiikautorite kasutus ning esindatud on viited nii piibli- kui antiikkirjanduse tegelastele. Väärub märkimist, et kuigi üliõpilased viitavad oma oratsioonides sageli mitmetele tuntud tegelastele ja teostele, siis üldjuhul ühtegi viidet, nii nagu seda tänapäeval võib mõista, esitatud ei ole, ning allikaid (kui lugedes jääb mulje, et on toetunud teistele käsitlustele) tuleb otsida tekstiparalleelide kaudu.

2. Oratsioon ja sellega piirnevad žanrid

Teine oluline lähtepunkt oratsioonižanri mõistmisel on vaadata oratsiooniga piirnevaid žanre ning tuua täpsemaid näiteid kirjutatud oratsioonidest – sinne esimene alapeatükk vaatlebki erinevaid žanre, mida võib oratsiooniga seostada ja sellega ühel või teisel viisil sarnaseks pidada. Teine alapeatükk käsitleb ilmunud kreekakeelseid oratioone varauusaegse Rootsi kuningriigi aladelt ning kolmas alapeatükk läheb veelgi konkreetsemaks ja teeb põgusa sissejuhatuse David Cunitiuse oratsioonidesse, et näidata oratsiooni olemust ka ühe konkreetse autori oratsioonide kaudu. Samuti on kolmas alapeatükk sissejuhatuseks selle töö kolmandale peatükile.

2.1. Piiblieepika, -parafraasid ja hümnid

Mõistmaks paremini oratsioonižanrit tuleb vaadata ka sellega piirnevaid žanre. Teoloogilise oratsiooni puhul on olulisel kohal just piiblieepika ja -parafraasid, samuti hümnid. Kui eepikat võib pidada žanriks, mida oratsioon vormiliselt meenutab, siis parafraasi puhul on tegu žanriga, mida varauusaegne oratsioon justkui enda huvides kasutab ning kohati on piir oratsiooni ja parafraasi vahel õhkõhuke. Piibliviidete kõrval on samavõrra esindatud antiik. Tasub esile tõsta, et esimesed piibliparafraasid kirjutati juba antiikajal (sealhulgas kreeka keeles Apollinarise psalmid või Nonnose Johannese evangeeliumi parafraas) (Roberts 1985: 1–4).

Kui ka keskajal võis ühel või teisel viisil viiteid antiigile kohata, kerkib antiigi retseptisioon esile just renessansis, mil üheks populaarseks kirjanduslikuks vormiks kujunes parafraas, mis ühendas keelelise elegantsi kristliku sisuga. Parafraas kerkib esile üsna kreeka eepilise luule taaselustamise alguses ning üks esimesi, kes hüppas mitmest raamatust koosneva eepilise vormi juurde oma eepilise parafrasiga Ristija Johannesest, oli Sebastian Castellio (1515–1563). Järgnes veel hulk kreekakeelseid piibliparafraase Melanchthoni õpilastelt nagu Paul Dolsciuse (1526–1589) ja Johannes Posselius (1528–1591). Samuti kirjutasid parafraase Michael Neanderi (1525–1595) õpilased ning Neanderist endast kujunes Saksamaal kreeka luule ergutaja ning tema üks silmapaistvaim õpilane oli Lorenz Rhodoman (1545–1606). (Weise 2020: 185–190)

Üheks esimeseks piiblieepika-alaseks kirjatööks saksa kultuuri- ja kirjandusruumis peetakse aga 9. sajandil kirjutatud üle 6000 realist saksikeelset teost, mis näitab nii vormilt kui stiililt meisterlikku keeleoskust ja mida võiks pigem pidada hilisema ajajärgu teoseks. Teksti esimene editeerija Johann Andreas Schmeller andis 1830. aastal teosele pealkirjaks *Heliand. Poema Saxonicum seculi noni*. Teose enda puhul on tegu parafraseeriva jutustusega Jeesuse elust alates tema sünnist kuni ülestõusmiseni, kusjuures autor kasutab lisaks evangeeliumidele ka apokrüüfe. (Masser 1976: 19–21)

Samas tekitab parafraasi ja piiblieepika sidumine ja nende omavaheline seotus vastakaid arusaamu. Näiteks kui Golega 1930. aastal Nonnose Johannese evangeeliumi parafraasi uurides leidis, et neid kaht žanrit võib omavahel seostada küll ja leidis endale ka poolehoidjaid, siis mõtteviisi kohaselt, mida juurutas eeskätt Herzog, paigutub piiblieepika otse kristlikkusse traditsiooni ning väljendab kristliku kogukonna vajadusi. Kuigi esimestel sajanditel oli tunda kirikuisade vastumeelsust klassikalise hariduse suhtes, säilitas grammatika ja retoorikaõpe ikkagi oma ülemvõimu ja kuigi nii-öelda paganliku haridusega ei oldud rahul, ei pakutud ka oma kristlikku alternatiivi. Tegelikult olid mitmed esimeste sajandite tuntud kirikuisad eesotsas Augustinusega enne pöördumist just retoorikaõpetajad. Tolleaegsete õpetusviiside kohta puuduvad suures osas papüroloogilised allikad, kuid informatsiooni on võimalik saada peamiselt erinevate kirjutajate viidete kaudu. Väga sageli viidatakse retoorilisele harjutusele *declamatio*, või veelgi täpsemalt *controversia*. Retooriliste harjutuste mõju esimeste sajandite kirjandusele on märkimisväärne ning Quintilianus toob kahel korral välja parafraasi kui kasuliku harjutuse ja 4. sajandi ladina grammatik ja retoorik Atilius Fortunatianus soovitab parafraasi *copia verborum* omandamiseks. (Roberts 1985: 61–67)

Ka hilisantiigist pärinev kristlik luule oli tugevasti klassikalise kreeka ja ladina kirjandusega seotud, arenes samas kultuuriruumis ja võttis sealt palju üle. See luule oli justkui hübriid, mis põimis klassikalise kirjanduse Piibli, kristliku õpetuse ja mõtteviisiga ning kristliku ideega sellest, mis ja milleks luule on. Varakristlikud kirjutised märgivad, et klassikalise maailma traditsiooni järgi olid hümnid Jumala teenimise keskmes. Mõned säilinud hümnid 2. ja 3. sajandist näitavad, et vormiline varieeruvus oli pigem norm kui erand – esines nii proosat, rütmilist proosat kui erinevaid meetrilisi vorme. (McGill, Miguélez-Cavero 2018: 259–262)

Kristliku luulet (ja hümne) käsitledes ei saa mainimata jätta ka passiooniluulet, mida luuletuste eesõnades nimetati sageli „meditatsioonideks“, viidates žanri religioossele funktsioonile. Passioonižanr on 17. sajandi Baltikumis hästi esindatud ning Eestis on seda uurinud peamiselt Tiina-Erika Friedenthal, kes toob välja 14 säilinud ladina-, kreeka- või saksakeelset luuletust, mille maht on varieeruv – 300 kuni 3000 värssi vahel. Need luuletused on pärit gümnaasiumiõpilaste ja tudengite, aga ka rektorite ja vaimulike sulest, kes on kõik moel või teisel Eesti, Liivimaa või Kuramaaga seotud. Suurem osa neist luuletustest on seotud vastava institutsiooniga ja neid esitati niinimetatud Suurel Nädalal, mis jääb palmipuudepüha ja ülestõusmispühade vahele. Passiooniluule puhul ei saa eristada vormi sisust, mistap on selle žanri uurimisel oluline lähtuda nii teksti teoloogilisest kui poetoloogilisest aspektist. (2023: 727–728) Ka David Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ liigitab Friedenthal just passiooniks (*ibid.*, 732).

2.2. Kreekakeelsed oratsioonid Rootsi kuningriigis

Rootsi kuningriigist on 17.–18. sajandil teada 23 kreekakeelset humanistlikku oratsiooni, millest üheksa on värsivormis (Sironen 2018: 142–143). Neist 13 proosavormis kõnet aastatest 1631–1721 on eeskätt dialekti aspektist käsitlenud Erkki Sironen. Suurem osa ehk kümme uuritavatest kõnedest on Sironeni järgi lühikesed arutlused ehk *specimina eruditionis* – üliõpilaste kirjutatud ja õppimise näitlikustamiseks, kuid nende kümne seas on ka üks õnnitluskõne ja üks matusekõne, mis rangelt võttes sellesse kategooriasse ei kuulu. Kolm kõnet on professorite kirjutatud panegüürikad. (*ibid.*, 130)

13.–16. sajandi keskpaigani Tartu, Tallinna ja Riia toomkoolide ja kloostrite haridust ja kirjakultuuri käsitlevade allikate hulk ei ole kuigi suur, ent võib arvata, et enne reformatsiooni Kirde-Balti regiooni koolides kreeka keelt eriti ei õpitud. Reformatsiooni tõttu korraldati 1528. aastal ümber Tallinna linnakooli tegevus ning 1550. aastatel lisandus õppeprogrammi kreeka keele õpe ehk vähemalt mõned saksa ja eesti päritolu pastoriks pürgivad poisid said humanistliku hariduse. Kui gümnaasiumide ja ülikoolide juurde hakati rajama trükikodasid, tõusis kreekakeelsete teoste arv märkimisväärselt. Vastukaaluks tõi kooli allakäik või sulgemine kas sõdade või haiguste leviku tõttu jällegi kaasa selle arvu languse. 17. sajandi kreeka keele niinimetatud õitseng Eesti ja Läti aladel sai suuresti toimuda just tänu

haridussüsteemile, kus algkoolid saatsid edukamad õpilased edasi gümnaasiumidesse ja ülikoolidesse, kus omakorda trükiti mitte ainult haldusdokumente, usualast kirjandust ja õpikuid, vaid ka luulet. (Päll 2018: 57–59)

Pärast Academia Gustaviana avamist rajati ka selle haridusasutuse juurde trükikoda, mille juurde kutsuti Saksamaalt trükkalid ning kuigi enamik raamatuid, õppejõude ja üliõpilasi toodi ja kutsuti kohale välismaalt, hakkas kohalik kirjanduselu õitsema. Koolitöös lähtuti suuresti Melanchthonist ja õpetati klassikalisi keeli, samuti kirjutati ja trükiti lisaks ladinakeelsele ka palju kreekakeelset luulet ja proosat. (*ibid.*, 59–60)

Kui kõrvutada Tartu akadeemiat nii Uppsala, Turu kui Saksamaa ülikoolidega, võib kreekakeelsete kõnede kirjutamist ja esitamist pidada 17. sajandi kõrghariduse tavapäraseks osaks. Eestiga otseselt seonduvad ja säilinud kreekakeelsed oratsioonid on värsis, täpsemalt heksameetris – arvatavalt 1553. aastal avaldas ühe oratsiooni Gregor Krüger Mesylanus, 1633. aastal järgmise Tartu akadeemia kreeka keele professor Peter Götsch ning 1642. aastal avaldas David Cunitius veel kaks oratsiooni, küll mitte Tartus, aga vastavalt Uppsalas ja Rostockis. Neljal mainitud kõnel on ühisjooni Academia Gustaviana valitud kreeka keele professori Jonas Petri Kiörlingu 1662. aastal Uppsalas avaldatud kreekakeelse proosavormis kõnega. Nimelt ilmusid need kõned ajal, mil nende autorid valmistasid asuma uuele ametikohale või pidasid läbirääkimisi kas kreeka keele või luulekunstiprofessori koha saamiseks. (*ibid.*, 73–75)

2.3. David Cunitiuse värssoratsioonid

David Cunitiuse elust ja loomingust on varem kirjutanud selle magistritöö autor oma bakalaureusetöös „David Cunitiuse „Jõuluoratsiooni“ editsioon ja tõlge“ (peamiste allikatena Klöcker 2014 ning Viiding jt 2007). Põgusa ülevaate ja meeldetuletusena võib märkida, et Cunitius sündis 17. sajandil Freienwaldes, õppis mitmes ülikoolis, sealhulgas Königsbergis, Tartus ja Uppsalas ning käis ennast täiendamas ka Rostockis. Eestis töötas Cunitius Tallinna linnaarsti ning hiljem gümnaasiumi luulekunstiprofessorina. Lisaks oratsioonidele avaldas Cunitius juhuluulet kreeka, ladina ja saksa keeles. (Kase 2021: 7–8)

Cunitiuse kaks oratsiooni, niinimetatud „Jõuluoratsioon“ (1642, Rostock) ja „Lihavõtteoratsioon“ (1642, Uppsala), on mõlemad kreekakeelsed ja heksameetrilises värssis, esimene vastavalt 186 ja teine 568 värssi. Ka sisu on neil sarnane – mõlemad on teoloogilised, lühem käsitleb Jeesuse sünnilugu ja pikem Jeesuse ülestõusmist, kusjuures mõlemas oratsioonis parafraseerib Cunitius Matteuse evangeeliumit. (*ibid.*, 8–10)

Samas kerkib Cunitiuse oratsioonide puhul (ja üleüldiselt oratsioonžanri puhul) esile žanriprobleem. Nagu mainitud ka peatüki 2.1. lõpus, liigitab näiteks Friedenthal Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ temaatilisest vaatepunktist lähtudes hoopis passiooniks. Cunitiuse kumbagi kreekakeelse oratsiooni puhul ei ole teada täpset esitamiskuupäeva (kui neid oratsioone üldse avalikult esitati), on vaid ilmumisaasta. Samuti kasutab Cunitius neis oratsioonides Matteuse evangeeliumi parafraasi eepilises vormis.

Mõlema Cunitiuse oratsiooni puhul võib tõdeda, et neil on väga sarnane struktuur teiste teadaolevate oratsioonidega, mida üldjuhul nimetatakse oratsiooniks (*oratio*) juba teose pealkirjas (Lisa 1.), samuti on Cunitiuse Uppsalas avaldatud oratsioonil dedikatsioonid ja gratulatsioonid, milles rõhutatakse just Cunitiuse tudengistaatust. Lisaks toetab Cunitiuse teoste oratsioonidena käsitlemist paralleel Tartu akadeemia õppepraktikaga, kus 1648. aastal kirjutati ja esitati kaks ladinakeelset oratsiooni (üks proosas, teine värssis), mis käsitlesid samuti kannatuslugu Matteuse evangeeliumi põhjal (Lisa 1. – oratsioonid number 64 ja 65).

Žanri määramisel on suur roll uurijal, kes parajasti seda žanrit määrab, samuti uurija taustal ja eesmärgil. Seda eriti siis, kui tegu on keeruka žanriga, mis põimib endasse mitme eri žanri tahke ja sobitub näiliselt mitmesse kategooriasse. See magistritöö käsitleb põhiosas koolitööna valminud oratsioone, mis on teoloogilise sisuga ning tudengite kirjutatud. Nende kriteeriumite põhjal sobivad Cunitiuse kaks nimetatud teost oratsiooni kategooriasse ideaalselt, hoolimata ka sellest, et koolitöö asemel on need oratsioonid kirjutatud pigem tööle astumiseks.

3. David Cunitius kui teoloogiliste värssoratsioonide autor

Töö kolmas peatükk keskendub oratsioonijanrile konkreetse autori – David Cunitiuse – oratsiooni(de) vaatepunktist. Peatüki põhiosa on Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa editsioon ja tõlge, millele eelnevad editeerimis- ja tõlkimispõhimõtted ja järgneb ülevaade Cunitiusest kui oratsioonide kirjutajast. Peatüki põhiline eesmärk on lisaks eelnevale teoreetilisele käsitlusele näidata ja analüüsida oratsioonijanri paremaks mõistmiseks üht kindlat valitud oratsiooni.

3.1. Editeerimis- ja tõlkimispõhimõtted

Kaks põhilist autorit ja editeerijat, kellele varauusaegse teksti editeerimisel toetuda on Martin L. West (1973) ja Michael Hunter (2009) ning tänapäeval levinud põhimõtteid varauusaja kreekakeelsete tekstide editeerimisel esindab Filippomaria Pontani ja Stefan Weise koostatud antoloogia (2022). Neid autoreid on lugenud ja läbi töötanud ka selle magistritöö autor ning lähtuvalt traditsioonist ja isiklikest hinnangutest, konkreetsest trükisest ja tekstist loonud vastavad põhimõtted. Suures osas on editeerimispõhimõtete loomisel toetunud bakalaureusetööle „David Cunitiuse „Jõuluoratsiooni“ editsioon ja tõlge“ (Kase 2021), kus need põhimõtted Cunitiuse teise oratsiooni jaoks juba nullist loodi. Cunitiuse „Jõuluoratsioon“ on transkribeeritud Varssavis Poola Rahvusraamatukogus asuvast trükisest tehtud fotode põhjal, „Lihavõtteoratsioon“ aga skaneeringu põhjal, teose originaal asub Uppsala ülikooli raamatukogus.

Olgu need vaikimisi kasutusel olevad editeerimispõhimõtted ka siinses töös välja toodud: tekstis on avatud kõik ligatuurid, läbivalt on ühtlustatud diakriitikute kasutust vastavalt kaasaegsele tavale ning realõpu graavid asendatud vajadusel akuutidega. Suurtähe kasutust värsiridade alguses on muudetud – värsiridade alguse suurtähe kasutus ei ole editsioonis läbiv, vaid lähtub punktuatsioonist. Vormistuslikult ei järgi editsioon trükise paginatsiooni ega struktuuri: tekst on esitatud kümne värsirea kaupa koos tekstikriitilise aparadi ning tõlkega. Teksti taanded on säilitatud. (Kase 2021: 11–12)

Tüüpilised diakriitikute muudatused koos ühe näitega editeeritud tekstist on järgnevad (*ibid.*):

- Diakriitikuid on kasutatud diftongide teisel vokaalil (*ὄνη* → *οῖνη*, värss 5).
- Diakriitikud on lisatud sinna, kus need tekstis puuduvad, kuid korrektse tänapäevase ortograafia järgi peaksid olema ning vastupidi – diakriitikud on eemaldatud sealt, kus need korrektse ortograafia järgi ei peaks olema (*ποσσ'* → *πόσσ'*, värss 3).
- Parandatud on *spiritus asperi* ja *spiritus lenise* kasutust (*ἐνδετε* → *εῖδετε*, värss 102).
- Diakriitikud asuvad vastavalt trüki- ja fondivõimalustele suurtähtede ees, mitte peal (*Ἄλλοι*, värss 1).

Aparaadis on antud nii tekstikriitilised märkused (*Crit.*) selle kohta, mida ei ole juba vaikimisi parandatud, kui sarnased tekstikohad (*Sim.*). Sarnaste tekstikohtade osas on esitatud otsesed laenud ning laenatud eepilised vormelid (võimalusel vanimalt autorilt).

Tõlke puhul on eelistatud proosavormi ning tõlge lähtub eelkõige püüdlusest panna Cunitiuse kujundlik ja parafraseeriv keelekasutus ilusasse ja mõistetavasse eesti keelde. Eestikeelse tõlke puhul on punktuatsioon pandud vastavusse eesti õigekirjareeglitega ning suure ja väikese algustähe küsimuses on otsustatud jätta suure tähega Jumalale ja Jeesusele viitavad sõnad, nimed ja epiteedid, nagu on ka Cunitiuse kreekakeelses tekstis. Samuti on tõlkimisprotsessis olnud olulisel kohal erinevade piiblitõlgete lugemine ja võrdlemine, sest Cunitiuse „Lihavõtteoratsioon“ on Matteuse evangeeliumiga väga tihedasti seotud.

3.2. David Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa editsioon ja tõlge

David Cunitius

„Lihavõtteoratsioon“ (värsid 1–168)

Ἄλλοι τὰς Μούσας ἄνδρες κλείωσιν ἀοιδῆς,
αἱ Ἑλικῶνος ἔχουσιν ὄρος μέγα τε ζαθεόν τε,
καί τε περὶ κρήνην ἰοειδέα πόσσ' ἀπαλοῖσιν
ὄρχεῦνται, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος·
5 ἢ οἷη προλιποῦσα δόμους, καὶ πατρίδα γαῖαν,
ἤλυθεν ἐς Θήβας, μετ' ἀρήιον Ἀμφιτρύωνα,
Ἀλκμήνη θυγάτηρ λαοσσόου Ἥλεκτρύωνος·
ὥς ἢ εὐμμελῆς καὶ ὁ χρυσήνιος Ἄρης
ἰσχανόων φιλότητος εὐστεφάνου Κυθερείης
10 αἰσχρὰ ἀτιμάζει αὐτὴν· ἢ Βελλεροφόντην,

Sim.: 2–4 Hes. *Th.* 2–4 || 5–7 Hes. *Sc.* 1–3 || 8 χρυσήνιος Ἄρης] Hom. *Od.* 8.285 || 9 Hom. *Od.* 8.288

Teised mehed las ülistavad muusasid,
kes Helikoni suurel ja jumalikul mäel elutsevad
ning ümber tumedalt veikleva allika ja vägeva Kronose poja altari
pehmel sammul tantsivad.
5 Või las ülistavad hoopis teda, kes hüljates templeid ja isamaad üksinda
on tulnud Teebasse koos sõjaka Amphitryoniga –
too Alkmene rahvast õhutava Elektryoni tütar.
Või seda, kui odaga relvastatud ja kuldsete ohjadega Ares,
ihates hästi võõtatud Kythereia armastust,
10 häbiväärselt teda häbistas. Või Bellerophoni,

Πηγάσῳ ὄστις ἐφεζόμενος τῷ ἵππῳ ἀγαυῷ
 ἔκτανε τὴν μεγάλην, κρατερὴν δεινὴν τε χίμαιραν·
 ἢ ὡς εὐπλόκαμος Δημήτηρ διὰ θεάων,
 Ἰασίῳ Ἥρωϊ μίγη φιλότητι καὶ εὐνῆι·
15 ἀλλὰ σὺ Μοῦσα, ἐμοὶ ἀγιώτερα ἔννεπε ἤδη,
 (ἀνδράσι κείνα μάταια ὄλωσ λείπουσα ματαίοις)
 δῆπουθεν βροτέοιο γένους σκηπτοῦχον Ἴνακτα,
 ὃς ποιμὴν οὔτω δασυμάλλων εἵνεκα μήλων,
 τῶν ὑπὲρ ἀνθρώπων θάνεν ἄλγεα λυγρὰ πεπονθώς,
20 ὡς πάλαι ὀτραλέως ἔγραψε θεηγόρος ἀνήρ

Sim.: 10–12 Hes. *Th.* 320–325 || **13** εὐπλόκαμος Δημήτηρ] Hom. *Od.* 5.125; διὰ θεάων] formula Homerica || **14** μίγη φιλότητι καὶ εὐνῆι] Hom. *Od.* 5.126 || **16** cf. Sept. Ecclesiastes 1.2.2 Ματαιότης ματαιοτήτων, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, ματαιότης ματαιοτήτων, τὰ πάντα ματαιότης. || **17** cf. Nonn. *Par.* 19.113 κοίρανος Ἑβραίων τελέθω σκηπτοῦχος Ἰησοῦς. || **19** ἄλγεα λυγρὰ] formula Homerica || **20** cf. Nonn. *Par.* 7.162 οὐ τοῦτο θεηγόρος ἔννεπεν ὁμφή

kes istudes Pegasosel, uhkel hobusel,
 tappis suure, tugeva ja hirmsa kimääri.
 Või kui kaunikiharaline Demeter, jumalik jumalanna,
 kangelase Iasioniga armastuses ühte voodisse heitis.
15 Aga sina, muusa, räägi mulle nüüd hoopis pühamatest asjadest –
 (jättes need tühised asjad tühistele meestele)
 jutusta surelike soo karjasekeppi kandvast isandast,
 kes nõnda villakate lammaste karjusena
 suri inimeste pärast kibedat valu kannatades,
20 nagu kord varmalt kirjutas Jumalast rääkiv mees

Ματθαῖος Χριστοῦ γεραρὸς πιστὸς τε Μαθητής.
Αὐτὰρ ἐπεὶ ἀπὸ μοῦ στόματος χάρις ἡμερόεσσα
οὐ στίλβει, ἢ εὐφραδία τὸ κεκασμένον ἦτορ·
Κύριε χραισμῆτωρ ἴσθ', ὧ φίλε Κύριε ἔρχου,
25 εὐοδίην τε δίδου ἐμῇ ἐγχειρήσει ἱρῆ!

Σωτὴρ Ἰησοῦς, κλητοὶ αὐτοῦ τε Μαθηταί
δώδεκ' ἐπεὶ σίτοιο μελίφρονος ἐξ ἔρον ἔντο,
αἴψα ἀειζώντι χάριν Γενετῆρι τίταινον,
πρὸς τοῦ ἐλαίου ὄρος ζάθεον τε ὄδευον, ἐκεῖθι
30 λυπηρῶ κείνοις θυμῶ τάδε εἶπεν Ἰησοῦς·

Sim.: 22 cf. Theogn. *Eleg.* 2.1319 ὦ παῖ, ἐπεὶ τοι δῶκε θεὰ χάριν ἡμερόεσσαν || **24**
χραισμῆτωρ] cf. Nonn. *Par.* 3.131 πέμπσε θεὸς χραισμῆτορα κόσμου e.a. || **27** cf. Hom. *Od.*
24.489 οἱ δ' ἐπεὶ οὖν σίτοιο μελίφρονος ἐξ ἔρον ἔντο || **28** cf. Nonn. *Par.* 6.37 Χριστὸς
ἀειζώντι χάριν γενετῆρι τιταίνων

Matteus, Kristuse auväärne ja lojaalne Õpilane.
Aga isegi kui minu suust õnnis arm
ei sära, ega mu meel ole kaunistatud hea väljendusvõimega,
siis Issand, ole kaitsja, oh hea Issand, sa tule
25 ja anna õnnistus minu pühale ettevõtmisele!

Päästja Jeesus ja tema valitud kaksteist õpilast,
kui olid rahuldanud oma nälja magusa toidu järele,
kohe ulatasid lauldes Vanemale tänu
ja asusid teele pühale Õlimäele,
30 kus neile murelikul meelel ütles Jeesus nii:

ἀτρεκέως ὑμῖν λέγω ὃ πολὺ φίλτατοι ἄνδρες,
 ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἐγὼ πρόσκομμα ἅπασι
 ἔσσομαι, εἰν ἀγίησι γραφῆς ὅτι τοῖα γέγραπται·
 ἠνίδε, εἰροπόκων οἴων τὸν ποιμένα πλήξω,
35 ἐξαπίνης τε τὸ πῶϋ διασπαρθήσεται, οὓλον·
 ἀλλὰ μετ' ἐκ λυγροῖο ἐμὴν θανάτοιο ἔγερσιν,
 εὐφορον εἰς χώραν τῆς εὐπύργου Γαλιλαίης
 ὠκέϊ τῷ ταρσῶ πρόσθεν χωρήσομαι ὑμῶν.
 Μαντικὸν Ἰησοῦ, τοῦτον τὸν μῦθον ἀκούσας
40 εὐφρονέων μετέπειτα Πέτρος, παραμείβετο οὕτως·

Crit.: 33 ἀγίησι γραφῆς] a.c. ἀγίησιγραφῆς

Sim.: 34 cf. Theocr. *Id.* 8.9 ποιμὴν εἰροπόκων οἴων, συρικτὰ Μενάλκα || 37 cf. Nonn. *Par.* 4.250 ἦχι πέδον Καναναῖον ἐν εὐπύργῳ Γαλιλαίῃ || 38 cf. Nonn. *D.* 10.66 ἑπταμύχου θαλάμοιο διέστιχεν ὠκέϊ ταρσῶ e.a.

„Tõesti teile ütlen, kõige kallimad mehed,
 sel ööl te kõik mind põlgate ära,
 sest nõnda on kirjutatud pühakirjas³:
 Näe, villakate lammaste karjust ma lõõn,
35 järsku kari tervenisti pillutatakse laiali:
 aga pärast ülestõusmist oma kurvast surmast,
 hästikindlustatud Galilea viljakatesse paikadesse
 tulisjalu ma lähen teie eele.“
 Olles kuulanud seda Jeesuse prohvetlikku sõnumit,
40 vastas arukas Peetrus seepeale niimoodi:

³ Sk 13:7

εἰ καὶ πάσχουσι προσκόμματα ἐν Σοὶ ἅπαντες,
 οὐδὲν ὁμῶς ἐμὲ σκανδαλίσει ποτε εἵνεκα Σεῖο.
 Ἐξαυτίς δὲ ἀμειβόμενος Χριστὸς λέγει αὐτῶ·
 ἀτρεκέως Σοὶ ἐγὼ ἐρέω δι' ἑμαυτοῦ ὁμόσσας,
 45 γαῖαν ὁμίχλη ὄτ' ἐν ταύτῃ τῇ νυκτὶ καλύπτει,
 ἡδέος ἐξ ὕπνου πρὶν ἀλέκτωρ δούπῳ ἐγείρων,
 κράξεται, ταλαὸς τρις ἀπαρνήσαιό με Πέτρε.
 Τόφρα θρασὺς πάλιν Ἰησοῦ ἀπαμείβετο Σίμων·
 Κύριε, πάντα σὺ γινώσκεις ἀνθρώπων ἥτορα μόνος,
 50 ψυχὴν εἰ τιθέναι κρατερὴ με κελεύει ἀνάγκη

Crit.: 47 κράξεται] dub. || 49 uno pede superfluo | ἥτορα] cf. Praetorius (anno 1592) in Korhonen 2019: 57, Macias (saeculum XVIII) in Pontani, Weise 2022: 594, Cunitius 1642a in verso 91 et saeculi XVI e.a.

Sim.: 47 cf. Nonn. *Par.* 13.159 τρις δὲ μόνης δασπλήτι μιῆς ἐνὶ νυκτὸς ἀνάγκη Χριστὸν ἀπαρνήσαιο, πρὶν αὐχένα κυρτὸν ἀείρας ὄξυ μέλος κλάγξειεν ἐγερσιβόητος ἀλέκτωρ. || 49 cf. Sept. 1Kn 8:39 ὅτι μόνος γινώσκεις τὴν καρδίαν υἱῶν ἀνθρώπων

„Ja kui ka kõik Sind ära põlgaksid,
 ei pane see mind kunagi Sinu vastu eksima.“
 Kuid talle vastates ütles Kristus:
 „Täpselt sinule ma ütlen, ise vandega kinnitades –
 45 selsamal õõl, kui kaste katab maad,
 enne kui kukk rõõmuga valjul häälel äratades kisab,
 mind salgad kolm korda, sina õnnetu Peetrus.“
 Seejärel julgelt taas Jeesusele vastas Siimon⁴:
 „Issand, sina üksinda saad aru kõigi inimeste südameist,
 50 isegi kui paratamatus mul käsiks teha

⁴ Peetruse teine nimi

εἵνεκα σοῖο, ἐγὼ σέθεν ἔσσομαι οὔποτ' ἄπαρνος.
 Καὶ λοιποὶ ἅμα τοῖα ἅπαντες ἔειπον ἑταῖροι.
 Καὶ τότε Λυτρωτῆς μετὰ αὐτῶν Χριστὸς ἵκανε
 χώριον εἰς φορὸν ᾧ Γεθσημανὴ οὖνομα ἔσκεν,
 55 εἰδὲ ἐκεῖ αὐτοὺς τούτοις προσεφώνεε μύθοις·
 ἴζετε δεῦρο φίλοι ὁσίως Θεῷ εἰσόκ' ἐκεῖθε
 εὐξομαι ἐμῷ εἰς χόλον οἰστρηθέντι τοκῆϊ.
 Καὶ ὡς ἐξ αὐτῶν τὸν ἀοίδιμον ἄνδρα Σίμωνα
 ἰχθυβολῆα πάρος, καὶ τοῦ Ζεβέδαιο γέροντος
 60 κυδαλίμου δύο τοὺς ἐκλέξατο παῖδας ἀδελφούς,

Crit.: 59 Ζεβέδαιο] hapax

Sim.: 55 cf. Greg. Naz. Theol. *Carmina de se ipso* 1002.13 Καὶ μ' ἀγαπαζομένη, τοίῳ προσεφώνεε μύθῳ | cf. Quint. *Posthomeric* 2.126 καὶ ἐ καθαπτόμενος γεραρῷ προσεφώνεε μύθῳ· || 56–57 cf. Nonn. *Par.* 6.182–3 πολλοὶ δ' εἰσαῖοντες ἀμερσινόῳ τινὶ λύσση εἰς χόλον οἰστρηθέντες ἐμυθήσαντο μαθηταί· e.a. || 58–59 cf. Nonn. *Par.* 6.24 ὑγροπόρου Σίμωνος ἀδελφεὸς ἰχθυβολῆος·

südame sinu pärast kõnaks, mina sind ealeski ei salgaks.“
 Ja kõik ülejäänud jüngrid siis koos niisamuti ütlesid.
 Ja siis Lunastaja Kristus tuli koos nendega
 viljakasse paika, mille nimi oli Ketseman,
 55 ta vaatas seal jüngreid ja ütles nende sõnadega:
 „Istuge siin, sõbrad, kuni ma seal vagalt ja kibedalt Jumala,
 oma vihaseks aetud Isa poole palvetan.“
 Ja siis neile tuttava mehe Siimoni,
 kes varem oli kalamees, ning vana ja kuulsa Sebedeuse
 60 kaks poega endaga kaasa valis,

καρπαλίμως ἄχος αὐτοῖο φρένας ἀμφικαλύπτει,
 ἠδὲ ἀδημονία χαλεπὴ τὸν θυμὸν ἰκάνει,
 καὶ ὀλοφυρόμενος τοιαύτην ἴαχε φωνήν·
 πένθεα οἰκτίστη μου ψυχὴ ἀπείρονα πάσχει,
65 ἠδὲ ἕως στυγεροῦ πέλεται περίλυπος ὀλέθρου·
 μείνατε ὧδε φίλοι, χ' ὑπαλύξατε νήδυμον ὕπνον.
 Ὡς φάμενος Χριστός, μικρὸν μετέπειτα προελθὼν,
 ἠδὲ χάμαζε πεσὼν μάλα θαρσαλέως Γενετῆρι
 εὐχόμενος Θεῷ ἀθανάτῳ τοιαῖτ' ἀγόρευεν·
70 ἀνδρομέου ὧ κτίστα γένους, αὐτοῦ τε Σαωτήρ,

Crit.: 66 νήδυμον] a.c. νήδιμον

Sim.: 61 cf. Greg. Naz. Theol. *Carmina de se ipso* 1282.10 Ἡ λήθης νέφος ἐσθλὸν ἐμὰς φρένας ἀμφικαλύπτει. || 63 cf. Hom. *Hymn. in Cererem* 20 ἤγ' ὀλοφυρομένην· ἰάχησε δ' ἄρ' ὄρθια φωνῆ | cf. Nonn. *Par.* 21.82–83 ἀγχιπόρῳ Σίμωνι θεηγόρον ἴαχε φωνήν· Σίμων, γνήσιον ἔρνος Ἰωάνναο τοκῆος, || 66 νήδυμον ὕπνον] Hom. *Il.* 16.454, Nonn. *D.* passim || 70 cf. Nonn. *Par.* 17.87 ἀνδρομέοιο δίκαιε πάτερ, βιότοιο σαωτήρ·

kuid kiirelt valu talle südamesse puges
 ning raske ahastus hakkas hinge rõhuma,
 ja ta nii lasi kõlada sellisel häälel:
 „Minu kõige haletsusväärsem hing
 kannatab lõpmatut kurvastust,
65 kuni sünge surmani on ta väga kurb –
 seega jääge siia, sõbrad, ja olge varjunud õndsasse unne.“
 Nõnda öeldes Kristus siis natuke eemale läinuna
 ja end maha heitnuna palvetas kindlameelselt Isa,
 surematu Jumala poole:
70 „Oh inimeste soo looja ja selle Päästja,

Κύριε πάντα ἰδὼν τε καὶ ἤτορα πάντα νοήσας,
 ὦ Πάτερ αὐτογένεθλε σοφῶς τάδε πάντα κυβερνῶν,
 κλῦθι μου εὐχομένου καὶ ἄρηγέ μοι ὦ Πάτερ ἐσθλέ,
 ἠνίδε, μονογενῆς ἐγὼ ἢδ' ἀγαπητὸς ὁ υἱός
 75 Σὸς πέλομαι, εἰ ὥστε ἀδεῖ σου θέσπιδι βουλή,
 καὶ δυνατόν, χαλεπὸν τῆς ὀργῆς τοῦτο κύπελλον
 εἰπ' ἀπ' ἔμοιο παρελθέτω· οὐ μὴ ὅμως ὅσα αὐτός
 βούλομαι, ἀλλὰ σοφῆ ἰότητί σου ὅσσα ἀδήσει
 εὐχομαι ἐκ θυμῷ πληρωθήσεσθαι ἅπαντα.
 80 Καὶ ἀπονοστήσας πρὸς τοὺς χαρίεντας ἐταίρους,

Sim.: 71 cf. Hes. *Op.* 267 πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας || 72 cf. Nonn. *Par.* 1.55 καὶ θεὸν αὐτογένεθλον e.a. | cf. Cleanth. *Frag.* 1.2 Ζεῦ φύσεως ἀρχηγέ, νόμου μετὰ πάντα κυβερνῶν, || 73 cf. Orph. *Hymn.* 32.15 κλῦθί μου εὐχομένου, e.a. || 75 cf. Nonn. *Par.* 4.93 χῶρον ἐμυθήσασθε μεμηλότα θέσπιδι βουλή, || 80 cf. Procl. *In Platonis Cratylum Comm.* 21.3 ἀμέλει τὸν Τηλαύγη ἐταῖρον ὄντα καὶ χαρίεντα παρεώρα ἀθεράπευτον.

Issand, kõiike nähes ja ka kõiiki südameid märgates,
 oh, Isa, kes Sa endaloodut õpetad ja neid kõiiki juhid,
 kuula minu palvetamist ja aita mind, oh hea Isa.
 Näe! Mina olen Sinu ainusündinu ja armastatud poeg:
 75 kui nõnda on Sinu jumaliku tahte ja meele järele
 ja kui on võimalik, mingi see viha raske karikas minust mööda –
 ent mitte nii nagu mina ise soovin ja ütlen,
 vaid et kõik läheks täide sinu targa soovi järgi ja et oleksid rahul,
 seda ma palun kogu hingest.“
 80 Ja tulles tagasi armastatud jüngerite juurde,

εὐρίσκει αὐτοὺς τὸν νήγρετον ὕπνον ἰάουιν,
 ἠδὲ λέγει Πέτρῳ· φεῦ! Οὐ πέλεται σθένος ὑμῖν
 ὄραν ἔχειν μίαν ἄγρυπνον μετ' ἑμοῖο ὀπωπὴν;
 Νωλεμέως εὐχέσθε Θεῷ γενετῆρι κρατίστῳ,
85 ἄγρυπνήσαντες νύκτας τε καὶ ἦμαρ ἐτοίμως,
 πειρασμὸς μὴ ἴν' ἀρχαλέος φίλον ἦτορ ἰκάνη.
 Πνεῦμα ἐπεὶ ἐνὶ ὕμμι ἀεὶ ταχυεργὸν ὑπάρχει,
 ἀντίον, ὑμετέρῃ ἢ σὰρξ μάλα ἀστηρίκτη.
 Ὡς φάτο. Καὶ μετέπειτα Μαθηταῖς δευτέρον εἶξεν,
90 οὕτω λισσόμενος Θεὸν ὑψιμέδοντα Γονῆα·

Crit.: **86** ἀρχαλέος] a.c. ἀρχαλέος || **88** ἀστηρίκτη] fem. || **89** Ὡς φάτο] formula epica | Καὶ μετέπειτα] formula epica

Sim.: **81** cf. Hom. *Hymn. in Venerem* 177 Ὅρσοο Δαρδανίδη· τί νυ νήγρετον ὕπνον ἰαύεις; || **83** cf. Apollinaris Theol. *Metaphrasis psalmorum* 2.126.5 εἰ μὴ παμβασιλεὺς ἀριδείκετον ἄστου φυλάξῃ, μαυιδίως ἄγρυπνον ἔχει πυλαωρὸς ὀπωπὴν. | cf. Nonn. *D.* 16.385–6 ὤμοσε καὶ κατὰ νύκτας ἔχειν ἄγρυπνον ὀπωπὴν, ὤμοσε μὴ γλυκὺν ὕπνον ἐν οὖρεσιν ἄλλον ἰαύειν. || **87** cf. Nonn. *Par.* 9.153 τούτου λισσομένοιο θεὸς ταχυεργὸς ἀκούει. e.a.

leidis ta nad, sügavas unes, magamas
 ja ütles Peetrusele: „Ah! Ma näen, et jaks puudus
 teil üksainus tund minu jaoks ärkvel olla?
 Lakkamatult palvetage Jumalale, kõige nõimsamale Vanemale,
85 valmilt öösiti ärkvel olles ja ka päeval,
 et vaevu toov kiusatus ei tuleks teie heasse südamesse.
 Sest vaim on teis valmis kiiresti tegutsema,
 seevastu teie liha on väga nõder.“
 Nii ta kõneles. Ja siis jüngrite juurest teist korda läks,
90 kõrgel valitsevale Jumalale, Isale sedasi palvetades:

Παντόκρατορ Πάτερ, ἡδὲ Θεὸς μόνε Ἀστεροπητά,
ρήδια πάντα τελεῖν Σοῖ, ἡδὲ ἀνήνυτον οὐδέν,
τοῦτ' ἀπ' ἐμοῦ εἰ οὐ δύναται ἔκπωμα παρελθεῖν,
μὴ ἐὰν ἐκπίνω, σοῦ ὥστε θέλημα τελείσθω.

95 Ἄλλ' ὅτε νόστησε πρὸς ἐκείνους, αὔθις ἅπαντες
ἐξείης σκληρῆ ἐπὶ γῆ ὡς νεκροὶ ἔκειντο,
ὀφθαλμοὺς οὕλως γλυκερῶ δεδμημένοι ὕπνω.

Τοῦτο ἰδὼν, ὄχθησε πολύκλαυστος τάχ' ἀπελθὼν,
ἡδὲ ἀφείς αὐτοὺς πάλιν ἐκ τρίτου εὔχετο αὐτήν

100 τὴν εὐχήν. Νοστῶν παῦρον δ' ἐπὶ χρόνον, αὐτοὺς

Sim.: 91 Ἀστεροπητά] cf. Hom. *Il.* 12.275 αἶ κε Ζεὺς δώησιν Ὀλύμπιος ἀστεροπητής, epithetum Homericum || 92 cf. Poss. *Epistolae et evangelia sacra* (1583: a iij v) ρήδια πάντα τελεῖν θεῶ ἡδὲ ἀνήνυται οὐδέν. || 93 cf. Mt 26:42 πάλιν ἐκ δευτέρου ἀπελθὼν προσηύξατο λέγων, Πάτερ μου, εἰ οὐ δύναται τοῦτο παρελθεῖν ἐὰν μὴ αὐτὸ πίω, γενηθήτω τὸ θέλημά σου. || 97 cf. Hom. *Il.* 10.2 εὔδον παννύχιοι μαλακῶ δεδμημένοι ὕπνω.

„Kõikvõimas Isa ja ainus Valgustaja Jumal,
kõike on Sul hõlbus täide viia ja miski pole võimatu,
kui see karikas ei saa minust mõõda minna nii,
et ma sellest ei jookse, siis nõnda su soov täitugu.“

95 Ent kui ta seejärel jüngerite juurde naasis, jälle kõik
üksteise kõrval kõva maa peal sügavalt kui surnud magasinid,
silmad magusa unega täiesti kinni kaetud.

Seda nähes nõrdinuna palju nuttes, kiiresti lahkudes
ja neid maha jättes palvetas ta kolmanda palve.

100 Lühikese aja pärast naastes rääkis

Σωτήρ προσφωνῶν ἔπος ὃψ' ἐφθέγγετο τοῖον·
 φίλτατοι ἄνδρες, ὅλως ἀμέριμνοι εὔδετε ἤδη;
 Ἦνίδε, νῦν κείνη στονόεσσα πολύστονος ὥρη
 ἤγγικεν, εἰν ἧ ἄνθρωπου γόνος ἡδὲ Θεοῖο
105 δυσσεβέεσσι βροτοῖς δίδοται εἰς χεῖρας ἀλιτροῖς,
 ὡς φῶρ χεῖριστος. Γαίηθεν ἔγρεσθε τάχιστα·
 τόνδ' ἀπολείπωμεν τόπον· ἡνίδε, ἤλυθεν ἐγγύς
 ἡμῶν κείνος ἀνήρ ἐμέ ὅς παραδώσει ἄμεμπτον.
 Ὡς λέγεν ὀχθήσας: ἔτι καὶ τοιαῦτα λαλοῦντος
110 αὐτοῦ, ἰδοῦ, κακὸς ἦλθε δυωδεκάριθμος Ἰούδας,

Crit.: 109 τοιαῦτα] corr. pro τοῦατα

Sim.: 104 cf. Mt 26:45 ἔρχεται πρὸς τοὺς μαθητὰς καὶ λέγει αὐτοῖς, Καθεύδετε τὸ λοιπὸν καὶ ἀναπαύεσθε; ἰδοῦ ἤγγικεν ἡ ὥρα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται εἰς χεῖρας ἀμαρτωλῶν. || 108 cf. Mt 26:46 ἐγείρεσθε, ἄγωμεν· ἰδοῦ ἤγγικεν ὁ παραδιδούς με. || 110 cf. Nonn. *Par.* 13.126 ἀλλ' ὅτε νόσφι βέβηκε δυωδεκάριθμος Ἰούδας

Päästja neile siis järgmise loo:
 „Kõige kallimad mehed, kas te kõik siin ikka veel muretuna magate?
 Ennäe, nüüd on see kurb ja õnnetu tund
 käes, kui inimese ja Jumala poeg
105 antakse patuste surelike kätte
 justkui kohutavaim rõõvel. Tõuske ruttu maast üles!
 Jätkem see koht! Ennäe, on lähedal
 meile see mees, kes minu, süütu ära annab.“
 Nii ta nõrdinult ütles ja siis kui ta nõnda rääkis,
110 tuli tema juurde, näe, alatu Juudas, kaheteistkümmes jünger,

(Δαίμονος Ἰησοῦ ἐχθροῦ φθονεροῦ τε κακοῦ τε
 Αὐτὸν ἀνοιστρήσαντος) Ἰουδαίοισι προδοῦναι
 Χριστὸν, τοῦ βροτέοιο γένους Ῥυτῆρα ὄλοιο,
 ἀνδράσι σὺν πολλοῖς οἱ ἰλαδὸν αὐτῷ ἔποντο,
 115 ζωσαμένοις οὐλω ὀσφῶν καὶ νηλεῖ χαλκῷ.
 Ἠπίῳ ἠδ' ὡς σαρκοβόροι λύκοι ἄρπαγι λαιμῷ
 μήλω ἐπέρχονται, ὡμῶς ἴν' ἐκεῖνο ὀλεσση·
 ἄφροني καὶ οὕτω λύσση οἱ σχέτλιοι ἄνδρες
 ἔσπευδον ταλαὸν μάρπτειν κτείνειν τε Ἰησοῦν.
 120 Πρεσβύτεροι δὲ καὶ Ἀρχιερεῖς, λαοῦ τε ὄμιλος

Crit.: 118 λύσση] a.c. λίσση

Sim.: 112 cf. Nonn. *Par.* 13.10 ἀργυρέην ἐπὶ λύσσαν ἀνοιστρήσαντος Ἰούδαν, || 114 cf. Nonn. *Par.* 17.71 ἀνδρομέης προέηκας ὄλης ρυτῆρα γενέθλης. || 115 cf. Ef 6:14 στήτε οὐκ περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῶν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης | νηλεῖ χαλκῷ] formula Homericā || 116 cf. Nonn. *Par.* 10.47 καὶ λύκος ἀγκυλόμητις ἐπέρχεται ἄρπαγι λαιμῷ || 118 cf. Nonn. *Par.* 6.197 ἀλλὰ τινὲς γεγάασιν ἀπειθέες ἄφροني λύσση· || 120 cf. Mk 14:53 Καὶ ἀπήγαγον τὸν Ἰησοῦν πρὸς τὸν ἀρχιερέα, καὶ συνέρχονται πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ γραμματεῖς.

(Teda oli ässitanud selleks kuri daimon⁵, kes oli
 Jeesusele vaenlane ja kade) reetma juudalastele
 Kristust, kogu surelike soo Kaitsjat.
 Ta tuli koos paljude meestega, kes talle hulgakesti järgnesid,
 115 olles võõle pannud hukatuslikud ja halastamatud vasksed relvad.
 Nõnda nagu lihasööjad hundid rõövellikult leebe
 lamba kõrile lähenevad, et toorelt ta elu lõpetada,
 samamoodi ka need õnnetud mehed meeletu sõgedusega
 kiirustasid õnnetut Jeesust kinni võtma ja tapma.
 120 Nii rahvavanemad, ülempreestrid kui ka sõdurite

⁵ Saatan

οὔτον χείριστόν τε καὶ αἴσυλον ὄχλον ἔπεμψαν.
 Ἀλλὰ πάροιθεν εἰς προδότης τοιαῦτα ἔλεξε·
 τοῦτο φίλοι, ὑμῖν τέκμων καὶ σῆμα ἐσεῖται,
 ὄντιν' ἐγὼ ἀσπαζόμενος τάχα ἀμφαγαπήσω,
125 καὶ ἀγανοῖσιν ἔπεσσι καθάπτων χεῖλα κύσω,
 (φράζομαι ὑμῖ σαφῶς) ἀνήρ αὐτὸς πέλει ὄντως,
 μάρπετε αὐτόν· ἐπεὶ δὲ ἑταίροις ταῦτ' ἀγόρευσεν,
 ἀγχιφανῆς μολέει πρὸς τὸν Σωτῆρα ἀμεμφῆ,
 γούνατα καὶ κάμψας τοίῳ προσεφώνεε μύθῳ·
130 χαῖρε σὺ Ῥαββὶ, Θεὸς Σοὶ ὄλβια πάντα διδοίη!

Crit.: 126 αὐτὸς] a.c. ἀντις

Sim.: 125 cf. Hom. *Il.* 2.189 τὸν δ' ἀγανοῖς ἐπέεσσιν ἐρητύσασκε παραστάς· e.a. || 128 ἀγχιφανῆς] passim in Nonn. *D. et Par.* || 129 cf. Greg. Naz. *Theol. Carmina de se ipso* Καὶ μ' ἀγαπαζομένη, τοίῳ προσεφώνεε μύθῳ

salk olid saatnud selle halva ja pahatahtliku rahvajõugu.
 Ent enne neile äraandja sedasi oli rääkinud:
 „See, sõbrad, saab olema teile märk ja märguanne –
 keda ma tervitades kohe emban,
125 ja mahedate sõnadega puudutades suud annan,
 (Ma ütlen teile selgelt!) see on tõepoolest see mees,
 tema võtke kinni.“ Ja kui ta kaaslastele nii oli öelnud,
 tuli lähedale ilma süüta Päästjale,
 ja põlvitades rääkis sellise jutu:
130 „Sa ole tervitatud, Rabi, Sinule andku Jumal palju õnnistusi!“

Τούτων ἡδὲ μεταξὺ λόγων ἐφίλησεν ἐκεῖνον.

Ἰησοῦς δ' ἐπέτασσε θεηγόρον ἀνθρεῶνα,
καὶ χάριτος πλήθουσαν ἀνήρυγε χεῖλεσι φωνήν·
εἰπ' ἄγε μοι φίλε, τίς σε ἀἰδρεία ἔλε τόσση,
135 ὄφρα με ἀσπασμῶ παραδῶς; Μέγα ᾧ ἀδίκημα!
Καὶ ταχέως αὐτῶ στιβαρὰς ἐπὶ χεῖρας ἴαλλον,
οἰκτρὰ ἐπισφίγγαντες ἀμεμφέα νηλέσι δεσμοῖς,
κ' αἴσυλα λωβωτῆρ' ἔπε' ἀνθρεῶνι χέοντες.

Ταῦτα ἀκούσαντός τινος, ὃς μετὰ ἔσκεν Ἰησοῦ,
140 ἀνδρὸς τολμηροῖο, δάκεν λίην φρένα, ἡδέ

Crit.: 138 ἀνθρεῶνι χέοντες] a.c. ἀνθρεῶνιχέοντες

Sim.: 132–133 cf. Nonn. *Par.* 6.141–142 Ἰησοῦς δ' ἐπέτασσε θεηγόρον ἀνθρεῶνα καὶ χάριτος πλήθουσαν ἀνήρυγε χεῖλεσι φωνήν· | 8.47 Ἰησοῦς δ' ἐπέτασσε θεηγόρον ἀνθρεῶνα μῦθον ἀμιλλητῆρα χέων λωβήτορι λαῶ· || **138** cf. Nonn. *Par.* 8.44 ἄφρονα λωβητῆρι χέων ῥόον ἀνθρεῶνι. || **140** cf. Hom. *Il.* 5.493 Ὡς φάτο Σαρπηδών, δάκε δὲ φρένας Ἔκτορι μῦθος·

Ja pärast neid sõnu andis talle suud.

Jeesus pööras ette Jumalast innustatud põse
ja pani oma huultelt kõlama selle armu täis kõne:
„Ütle nüüd mulle, sõber, milline tohutu rumalus on sind haaranud,
135 et sa mind suudlusega ära annad? Oh, mis suur ülekohus!“
Ja kiiresti nad talle panid tugevad käed ümber,
õnnetu ilma süüta Jeesuse sidusid kinni halastamatute köidikutega
ja röövellikult palgelt valasid välja pahatahtlikke sõnu.

Seda kuulis keegi, kes oli Jeesusega koos,
140 ja selle vapra mehe meel sai ärritatud,

αὐτοῦ χωσάμενος τὴν χεῖρα ἔτεινε, σίδηρον
καὶ ἀλοιητῆρα τοῦ αἵματος ἐχθροῦ ἀφειδῆ
ἔσπασεν ἠδὲ κακοῦ δούλου τοῦ Ἀρχιερῆος,
πάντων χειρίστω ἀρήκοον οὕτως ἔνυξεν.
145 Ἰησοῦς δ' αὐτῷ τότε εἶπε φιλήτορ' ἰωῆ·
παῦε χόλου Σίμων πολὺ φίλτατε ἠδὲ μαχαίρη
σὴν χολεῶ τίθει· οὐλόμενον ξίφος ὅτι λαβόντες
ἐν ξίφει αὐτ' οἰκτρῶς ἀπολοῦνται νηλεῖ πότμῳ.
Ἦ οἶει, ὅτι οὐ δύναμαι Θεὸν εὐρυμέδοντα,
150 τόνδε τοκῆα ἐμὸν λιτανεύειν, ὄφρα στρατεῖαν

Crit.: 147 χολεῶ] pro κολεῶ

Sim.: 142–143 cf. Nonn. *Par.* 7.96–7 ἀτρεκέες οὐ πέλεν οὗτος, ὄν ἰχνεύουσι δαμάσσαι
συμμιγέες ναετῆρες ἀλοιητῆρι σιδήρῳ; e.a. || **144** cf. Nonn. *Par.* 10.57 φθογγῆς ἡμετέρης
ἀρήκοα· | cf. Apollinaris Theol. *Metaphrasis psalms* 2.30.5 ὠκύτερόν με σάω κλίνας
ἀρήκοον οὕτως· || **145** cf. Nonn. *Par.* 18.55 Ἰησοῦς δ' ἀνέκοψε φιλήτορι Πέτρον ἰωῆ· || **149**
cf. Poss. *Epistolae et evangelia sacra* (1582) σέμνολογοῦντες ἀεὶ Θεὸν εὐρυμέδοντα τοκῆα

ta sirutas käe ja tõmbas välja mõõga –
halastamatu vaenlase vere valaja –
ja halva ülempreestri orjal, kõigist halvimal,
palju kuulnud kõrva raius maha.
145 Jeesus siis talle armastaval valjul häälel ütles:
„Lõpeta viha, kalleim Siimon, ja see mõõk pane tuppe tagasi:
need, kes neetud mõõka haaravad, halastamatu saatuse
tahtel omakorda haletsusväärselt mõõga läbi hukkuvad.
Arvad, et ei või ma kõikjal valitseva Jumala,
150 minu isa poole palvetada, et ingelliku sõjasalga

- ἀγγελικὴν τάχα μοὶ λεγεόνων δώδεκα πέμπη
 μείζονα, ἔνδοξον δυνάμει ἀρετῇ τε ἀγαυῇ;
 Πῶς δὲ γραπτὰ θεορρήτων σοφὰ θέσφατα βιβλῶν
 πληρωθῆ; Δεῖ γοῦν οὕτω τάδε πάντα γενέσθαι.
- 155** Καὶ οὐπω πύματος κείνης δρόμος ἔτρεχεν ὄρης,
 ὡς τοῖα Χριστὸς τῷ ἀτασθάλῳ ὄχλῳ ἔειπεν·
 ὡς ἐπὶ νυκτιπόλον ληστὴν ἐξήλθετε πάντες,
 τῶν μετὰ ἀγρομένοιο σιδηροφόρων στρατοῦ ἀνδρῶν
 ἱεμένων μάρπτειν κτεῖναι τέ με οἰκτρῶ ὀλέθρῳ·
- 160** οὐχὶ πάρος συνομίλησα χρόνῳ ὑμῖν ἅπαντι

Crit.: 160 συνομίλησα] a.c. σινομίλησα

Sim.: 157 cf. Nonn. *Par.* 18.124 νυκτιπόλου θεράποντος ὁμόγνιος, οὗ ποτε Σίμων || 158 cf. Nonn. *Par.* 18.29 Ἰησοῦν δ' ἀπάμειπτο σιδηροφόρων στρατὸς ἀνδρῶν·

- ta mulle kiiresti saadaks, suurema kui kaksteist
 leegionit, ja mis on kuulus oma jõu ja hiilgava vooruse poolest?
 Kuidas võiks minna täide Jumalast inspireeritud raamatuisse kirjutatud
 targad õpetused? Vähemalt nõnda peab see kõik sündima.“
- 155** Ja selle viimase tunni kulgemine ei olnud veel lõpule jõudnud,
 kui Kristus kurjale rahvahulgale sõnas järgmist:
 “Nagu röövlile te kõik mulle öösel järele tulite,
 koos relvi kandvate meestega kokku tulnud sõjasalgaga,
 mind vangistama ja tapma haletsusväärse surmaga.
- 160** Ja varasemal ajal, kui olen teile kõigile jutlustanud

ναῶ ἐν εὐπήκτῳ, ζωαρκὲς ῥῆμα διδάσκων,
οὔποτ' ὅμως δεδύνησθέ με μέγρ' ἐνταῦθα πιέζειν.
Ταῦτα δὲ δεῖ οὕτως ἤδη ζύμπαντα γενέσθαι,
ὅπως τῶν ἀπὰ ἰσοθέων ἀγίων τε Προφητῶν
165 πληρωθῆ πρόσθεν κεχαραγμένα ἐν γραφῇ ἱρῆ.
Ἄλλα μεταξὺ ὅλος μυστῶν πολυήρατος ἐσμός
ἐνθα καὶ ἐνθα φύγων φοβεροῖς ἐλάφοισιν ἐοικώς,
τὸν Σωτῆρα ἐὼν ψυχὴν περίλυπον ἀφῆκε.

Sim.: 161 cf. Joann. Chrysost. *In acta apostolorum* 60.225.48 ὅταν καλῶς διδάσκων τις διὰ ῥημάτων, | cf. Poss. *Epistolae et evangelia sacra* (1599) 286 ἐν δεσμοῖσιν ἐμοῖς, ἐν τοῖσιν ἔγωγε διδάσκων ῥῆμα βεβαιῶ ζωαρκὲς θεοῦ ἀΐδιον || **165** cf. Nonn. *Par.* 2.89 ὅτι θεοπνεύστῳ κεχαραγμένον ἔπλετο βίβλω· || **166** ἐσμός ἐταίρων] Nonn. *Par.* passim || **168** cf. Lk 18:23 οὐρανοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι.

selles hästi ehitatud pühamus, olen õpetanud eluandvat sõna,
siis mind ialgi varem ei suutnud te kuni praeguseni kinni võtta.”
Ja see kõik tõesti peab nõnda sündima,
et jumalasarnaste ja pühade prohvetite
165 varem kirjutatud püha kiri läheks täide.
Ent vahepeal kogu jüngrite armastav salk
siia ja sinna sarnaselt kartlikele hirvedele põgenedes
jättis maha Päästja, kelle hing väga kurvastas.

3.3. David Cunitius oratsioonide kirjutajana

David Cunitius on kirjutanud kaks kreekakeelset värssoratsiooni – mõlemad 1642. aastal, ent üks neist on trükitud Rostockis ja teine Uppsalas. Kui varauusaegses haridussüsteemis, selle töö näitel Academia Gustavianas oli tavaks oratsioone kirjutada ja esitada õppetöö osana, siis hoolimata Cunitiuse tudengistaatusest erinevates Rootsi kuningriigi ülikoolides ei saa kindlalt väita, et tema kaks kreekakeelset oratsiooni on õppetöö osana kirjutatud. Sellele viitavad ainult paralleelid oratsioonipraktikaga, mida on käsitletud töö alguses. Andmaks paremat ülevaadet Cunitiusest kui ühest oratsioonide kirjutajast ja analüüsimaks eelnevas alapeatükis esitatud teksti, on järgnevalt kõigepealt käsitletud „Lihavõtteoratsiooni“.

„Lihavõtteoratsioon“ koosneb 568 heksameetrisest värsist, millest selle töö tarbeks on tõlgitud esimene mõtteline osa koos sissejuhatusena ehk 168 värssi. Selle oratsiooni struktuur jaotub esmalt kolmeks – sissejuhatus, Matteuse evangeeliumi parafraas ja lõpetussõnad. Matteuse evangeeliumi parafraasi sees saab oratsiooni jaotada veel sisu järgi mõttelisteks osadeks. Värsinumbritega märgituna võiks „Lihavõtteoratsiooni“ ülesehitus välja näha järgmine:

1–25 → sissejuhatus – Cunitiuse palved Jumalale

Värsist 26 algab Matteuse evangeeliumi parafraas (Mt 26:30).

26–168 → esimene mõtteline osa – minek Õlimäele; Jeesus Ketsemani aias; Jeesuse reetmine ja vangistamine

169–257 → teine mõtteline osa – Jeesus Kaifase juures; valetunnistajate otsimine; Peetrus salgab Jeesuse

258–374 → kolmas mõtteline osa – Jeesus Pilaatuse juures; Juudase kahetsus ja surm; Barabase vabastamine; Jeesuse surmamõistmine

375–536 → neljas mõtteline osa – Jeesuse mõnitamine ja ristilöömine; Jeesuse surm ja ülestõusmine

Värsiga 536 lõpeb Matteuse evangeeliumi parafraas (Mt 27:66).

537–568 → oratsiooni lõpetussõnad – Jeesuse kannatusloo kokkuvõte ja üleskutse kristlikule eluviisile

Cunitius järgib oma „Lihavõtteoratsioonis“ Matteuse evangeeliumi sisu (Mt 26:30–27:66),

ent teose puhul ei saa rääkida üksnes Piibli parafraseerimisest. Cunitius kasutab laene nii kristlikelt kui antiikautoritelt, nagu ilmneb ka eelmisest alapeatükist. Esindatud on sarnased tekstikohad (*similia*) näiteks nii Hesiodose ja Homerose kui ka Nonnosega. Juba oratsiooni esimestes värssides ei saa rääkida evangeeliumi parafraseerimisest, vaid eepilise prooimioni teksti sõnasõnalisest ülevõtmisest Hesiodose teosest „Theogonia“, millele järgnevad värssid samuti Hesiodosele omistatavast „Heraklese kilbist“.

Cunitiuse „Lihavõtteoratsioon“, värssid 2–7:

αἴ Ἐλικῶνος ἔχουσιν ὄρος μέγα τε ζαθεόν τε,
καί τε περὶ κρήνην ἰοειδέα πόσσ' ἀπαλοῖσιν
ὀρχεῦνται, καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος·
ἢ οἴη προλιποῦσα δόμους, καὶ πατρίδα γαῖαν,
ἤλυθεν ἐς Θήβας, μετ' ἀρήιον Ἀμφιτρύωνα,
Ἀλκμήνη θυγάτηρ λαοσσόου Ἥλεκτρώωνος·

Hesiodose „Theogonia“, värssid 2–4 (Evelyn-White 1914):

αἴθ' Ἐλικῶνος ἔχουσιν ὄρος μέγα τε ζάθεόν τε
καί τε περὶ κρήνην ἰοειδέα πόσσ' ἀπαλοῖσιν
ὀρχεῦνται καὶ βωμὸν ἐρισθενέος Κρονίωνος.

Hesiodose „Heraklese kilp“, värssid 1–3 (Solmsen 1970):

Ἦ οἴη προλιποῦσα δόμους καὶ πατρίδα γαῖαν
ἤλυθεν ἐς Θήβας μετ' ἀρήιον Ἀμφιτρύωνα
Ἀλκμήνη, θυγάτηρ λαοσσόου Ἥλεκτρώωνος·

Selline ülevõtt kohe oratsiooni alguses näitab, et Cunitius tahab rõhutada oma teksti kuulumist eepilisse traditsiooni. Kuigi Cunitius ka edasises tekstis parafraseerib ja kasutab laene nii antiik- kui kristlikelt autoritelt, pole üldjuhul tema ülevõtnud nii üks-ühele. Ometi ilmestab taoline ülevõtt aga hästi oratsioonižanrit – Cunitius on kasutanud oma oratsioonis laene antiikautoritelt, mis omakorda eeldab antiikkirjanduse põhjalikku tundmist, et eri teoste ja autorite loomingut oma kirjatöösse põimida. Ühtegi otsesest viidet teiste autorite kasutamisele ei leia, mis on tavapärane ka eepikas.

Kuigi Cunitius alustab oma „Lihavõtteoratsiooni“ otsese laenuga antiikkirjandusest, põhineb tema teos põhiosas siiski Matteuse evangeeliumil, mida ta vastavalt parafraseerib ja

antiiklaenude ja -sõnavaraga täiendab. Näiteks on järgnevas värssides Cunitius parafraseerinud nii:

Cunitiuse „Lihavõtteoratsioon“, värssid 53–57:

Καὶ τότε Λυτρωτῆς μετὰ αὐτῶν Χριστὸς ἴκανε
χώριον εἰς φορὸν ᾧ Γεθσημανὴ οὖνομα ἔσκεν,
εἰδὲ ἐκεῖ αὐτοὺς τούτοις προσεφώνεε μύθοις·
ἴζετε δεῦρο φίλοι ὁσίως Θεῶ εἰσόκ' ἐκεῖθε
εὐξῶμαι ἐμῶ εἰς χόλον οἰστρηθέντι τοκῆϊ.

Matteuse evangeelium 26:36 (Nestle-Aland 1979):

Τότε ἔρχεται μετ' αὐτῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς χωρίον λεγόμενον Γεθσημανί, καὶ λέγει τοῖς μαθηταῖς, Καθίσατε αὐτοῦ ἕως [οὔ] ἀπελθῶν ἐκεῖ προσεύξωμαι.

Neid kahte kirjakohta võrreldes hakkab „Lihavõtteoratsiooni“ puhul esimesena silma vormimuutus: proosatekstist on saanud heksameetriline värss. Samuti on Cunitiuse tekstikoht pikem: Cunitius on lisanud hulga epiteete ja omadussõnu, osalt kindlasti värssitehnilistel põhjustel, ent teisalt poeetilise ja isikupärase luule loomiseks. Adjektiivide lisamine ehk teksti laiendamine on ka tüüpiline parafrasitehnika (amplifikatsioonitehnika) (Roberts 1985: 148 jj). Sinisega on kirjakohtades märgitud sama sõnavara kasutus ning Cunitiuse värssides on rohelisega sõnad, mis esinevad kas Uues Testamendis, Lampe leksikonis või mõnel teisel kristlikul autoril (näiteks Nonnos ja οἰστρηθέντι). Punasega on märgitud eepilisele keelele omased sõnad, mida Cunitius on ise kokku pannud ja oma tekstiga liitnud ning mille eepikas esinemist on kontrollitud erinevate andmebaaside abil. Värvimata jäid sõnad, mis on omased tavapärasele kreeka keele kasutusele. Enim kasutab Cunitius laene ja sõnavara Homeroselt ja Hesiodoselt (antiikautorid), Nonnoselt (kristlik autor) ja Posseliuselt (varauusaja autor).

Cunitiuse värssitehnika erinevust eepilisest keelekasutusest (milles hiaat pole lubatud) näitab rohke hiaadi kasutus, mis on lõigus märgitud kollase põhjaga. Samuti kasutab Cunitiuse tsesuuri mõnikord antiikvärssist erinevalt. Näiteks värss number 57, mis on siinses näites viimane, tsesuur puudub – keskne tsesuur jääks eessõna ja põhisõna (εἰς ja χόλον) vahele, mis klassikalises värssitehnikas oleks viga. Varauusaegsete tekstide puhul toob ka Filippomaria Pontani ja Stefan Weise käsitus välja, et tolle ajastu autorid jätavadki kõhklemata klassikalised värssireeglid kõrvale ning nende töödes kohtab sageli ebameetrisust (2022:

12–13).

Ent näiteks värssides 71–75 kasutab Cunitius pisut teistsugust lähenemist:

Κύριε πάντα ἰδών τε καὶ ἤτορα πάντα νοήσας,
ὦ Πάτερ αὐτογένεθλε σοφῶς τάδε πάντα κυβερνῶν,
κλῦθι μου εὐχομένου καὶ ἄρηγέ μοι ὦ Πάτερ ἐσθλέ,
ἠνίδε, μονογενῆς ἐγὼ ἢδ' ἀγαπητὸς ὁ υἱός
Σὸς πέλομαι, εἰ ὥστε ἀδεῖ σου θέσπιδι βουλῇ,

Nendes värssides on näha, et Cunitius kombineerib pikemaid fraase ja asendab ainult osa fraasist, mitte terve fraasi. Näiteks värsi 71 alguses ja lõpus kasutab Cunitius laenu Hesiodoselt (**πάντα ἰδών, πάντα νοήσας**), värsis 72 Kleanteselt (**πάντα κυβερνῶν**), 73. värsi algus esineb näiteks ka orfilistes hümnides (**κλῦθι μου εὐχομένου**) ning 75. värsi lõpp Nonnosel (**θέσπιδι βουλῇ**). Endiselt on tegu ka aluseks oleva Matteuse evangeeliumi piiblikoha teksti laiendamisega.

Kõrvutamaks Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ ülesehitust „Jõuluoratsiooni“ omaga, on järgnevalt esitatud „Jõuluoratsiooni“ (*Εἰς ταπεινὰ τὰ γενέθλια τοῦ Κυρίου ἀρτιτόκου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀοιδῆ ταπεινῆ* – „Lihtne lauluke vastsündinud Issanda, meie Päästja, lihtsaks sünnipäevaks“) struktuur (Kase 2021: 8–10):

1–16 → sissejuhatus koos üleüldise olustikukirjeldusega

17–53 → esimene mõtteline osa – abipalve Jumalale ja Gabrieli ettekuulutus Maarjale; Jeesuse sünd; viited Matteuse evangeeliumile

54–107 → teine mõtteline osa – kaebe- ja kiidukõne Jeesusele ja Jeesuse pärast

108–137 → kolmas mõtteline osa – lugu kolmest Targast; kuningas Heroodese salaplaan

138–186 → ülistus ja tänu Jeesusele, lõpusõnad

Esimesena on näha kahe oratsiooni erinev maht – „Lihavõtteoratsioon“ on pea kolm korda pikem kui „Jõuluoratsioon“. Ülesehituselt võib näha sarnaseid jooni – sissejuhatus ja lõpusõnad, mille vahele jäävad erinevad mõttelised osad. Ent kui „Lihavõtteoratsioon“ on peaaesjalikult parafras, mida tunnistas ka Cunitius ise oma teose pealkirjas, siis

„Jõuluoratsiooni“ puhul leiab küll viiteid Matteuse evangeeliumile, kuid päris parafrasiks seda pidada ei saa, pigem hümnilaadseks kõneks.

Kokkuvõte

Magistritöö „Varauusaegne teoloogiline oratsioon Academia Gustaviana ja David Cunitiuse näitel“ keskendus oratsioonile kui žanrile. Töö käsitles intellektuaalajaloolisest ja žanriloolisest aspektist oratsioonižanri eri külgi ning esitas David Cunitiuse „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa editsiooni koos tekstikriitilise ja paralleelkohtade aparaadiga ning eestikeelse tõlke oratsioonižanri paremaks ilmestamiseks.

Töö esimene peatükk avas varauusaegsete ülikoolide ja õppetöö tausta ning keskendus Academia Gustavianas perioodil 1632–1656 kirjutatud teoloogilise sisuga üliõpilasoratsioonidele. Osutus, et teoloogilise sisuga oratsioonid moodustasid rohkem kui kolmandiku (37,4 protsenti) kõigist sel perioodil ilmunud oratsioonidest. Teoloogiliste oratsioonide puhul domineeris ladina keel ja proosavorm ning enim kirjutati jõulude, uusaasta ja ülestõusmispühade teemal. Samas ei õnnestunud leida seaduspärasusi nädala- ja kuupäevade osas, millal oratsioone esitati, kui jätta kõrvale kirikupühade tähistamine. Samuti kasutasid uuritud oratsioonid laene ja sõnavara nii kristlikelt kui antiikautoritelt.

Teine peatükk tõi välja oratsiooniga piirnevad žanrid – piibliepika, -parafrasid ja hümnid, samuti passiooniluule. Peatükk käsitles ka kreekakeelseid oratsioone varauusaegse Rootsi kuningriigi aladelt ning tegi sissejuhatuse David Cunitiuse kreekakeelsetesse värssoratsioonidesse. Võib tõdeda õhkõrna piiri oratsiooni ja nii mõnegi teise žanri vahel ning järeldada, et oratsioonide kirjutamine oli 17. sajandi Rootsi kuningriigi alade ülikoolides tavapärane õppepraktika.

Magistritöö kolmas peatükk keskendus David Cunitiusele ning selle peatüki põhiosa oli tema „Lihavõtteoratsiooni“ esimese mõttelise osa tekstikriitilise editsiooni ja tõlke esitamine. „Lihavõtteoratsioon“ järgis üldjoontes samasid põhimõtteid, mis esimeses peatükis välja toodud Academia Gustaviana üliõpilasoratsioonid ning selle parafrasiline olemus näitas, et piir kahe žanri vahel – oratsioon ja passiooniluule – võib olla väga õhuke. Cunitiuse parafrasitehnika kohta saab öelda, et ta kasutas otseseid laene (terveid värse ja fraase) antiikautoritelt ja eepilisest või kristlikust keelest ning toetus peamiselt amplifikatsioonitehnikale ehk laiendas aluseks olevat teksti näiteks mitme adjektiiviga. Samuti näitas Cunitiuse kahe oratsiooni ülesehituse võrdlus, et kahe kõne struktuur on küll

sarnane, aga erinevusi võib leida näiteks parafraseerimise osakaalus.

Lõpetuseks võib nentida, et oratsioon oli varauusaegsetes ülikoolides tavapärane õppetöö osa – kõne, mida üliõpilased kirjutasid ja esitasid, kasutades selleks vähemalt teoloogilise sisuga oratsioonide puhul nii antiik- kui kristlike autorite loomingut.

Kirjandus

Vanatrükised:

Cunitius, David 1642a. *Εἰς ταπεινὰ τὰ γενέθλια τοῦ Κυρίου ἀρτιόκου, τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἀοιδὴ ταπεινή.* Rostock: Nikolaus Keil, Acad. Typog. <https://polona.pl/item/eis-tapeina-ta-genethlia-tou-kyriou-artitokou-tou-soteros-emon-aoide-tapeine-dabidou,NjA3MDc3NDU/0/#info:metadata>. Vaadatud 14.05.2024.

Cunitius, David 1642b. *Τῆς κατὰ Ματθαῖον Ἱστορίας περὶ παθήματος Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, μεταβολὴ ποιητικὴ.* Uppsala: Aeschillo Matthiae, Reg. Acad. Typog. <https://www.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?pid=alvin-record%3A100794&dswid=1264>. Vaadatud 14.05.2024.

Posselius, Johannes 1582. *Epistolae et evangelia sacra.* <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10993800-1>. Vaadatud 30.05.2024.

Posselius, Johannes 1583. *Epistolae et evangelia sacra.* <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10207182-2>. Vaadatud 30.05.2024.

Posselius, Johannes 1599. *Epistolae et evangelia sacra.* https://digital.onb.ac.at/OnbViewer/viewer.faces?doc=ABO_%2BZ179604003. Vaadatud 30.05.2024.

Kirjalikud allikad:

Const. = Constitutiones Academiae Dorpatensis (Academia Gustaviana) 2015. Ed. Marju Lepajõe ja Kristi Viiding, tõlk. Kristi Viiding, komm. Kristi Viiding ja Peeter Järvelaid, toim. Marju Lepajõe ja Ivo Volt. Teine trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Costello, William T. 1958. *The Scholastic Curriculum at Early Seventeenth-Century Cambridge.* Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Czapla, Ralf Georg 2013. *Das Biblepos in der Frühen Neuzeit. Zur deutschen Geschichte einer europäischen Gattung. Frühe Neuzeit 165.* Berlin, Boston: De Gruyter.

Evelyn-White, Hugh G. 1914. Hesiod, the Homeric hymns, and Homerica. London: William Heinemann Ltd.

Friedenthal, Meelis 2019. Akadeemilise teoloogia suunad Tartus Academia Gustaviana ja Gustavo-Carolina. – ACTA 16. Reformatsioon – tõlked ja tõlgendused. Koost. Piret Lotman. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 164–183.

Friedenthal, Meelis 2021. Varauusaegsete disputatsioonide läbiviimisest, ülesehitusest ja teemadest. – Early Modern Disputation: Conduct, Structure and Topics. – Keel ja Kirjandus 64 (10), 865–885. <https://doi.org/10.54013/kk766a2>. Vaadatud 04.04.2024.

Friedenthal, Tiina-Erika 2023. Poetry about the Passion of Christ in seventeenth century Estonia, Livonia, and Courland. – Journal of Baltic Studies 54 (4), 727–743. <https://doi.org/10.1080/01629778.2023.2229833>. Vaadatud 29.04.2024.

Frijhoff, Willem 1996. The Purposes of Universities. – A History of the University in Europe. Volume II. Universities in Early Modern Europe (1500–1800). Toim. Walter Rüegg, Hilde De Ridder-Symoens. Cambridge: Cambridge University Press, 43–47.

Graupe, Katharina 2012. *Oratio historica* – Reden über Geschichte. Untersuchungen zur praktischen Rhetorik während des spanisch-niederländischen Konfliktes im 16. und 17. Jahrhundert. Frühe Neuzeit 156. Berlin, Boston: De Gruyter.

Hammerstein, Notker 1996. Universities in the Northern European Countries. – A History of the University in Europe. Volume II. Universities in Early Modern Europe (1500–1800). Toim. Walter Rüegg, Hilde De Ridder-Symoens. Cambridge: Cambridge University Press, 147–148.

Hiio, Toomas, Helmut Piirimäe 2007. *Universitas Tartuensis 1632–2007*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Hunter, Michael 2009. Editing Early Modern Texts: An Introduction to Principles and Practice. Teine trükk. England: Palgrave Macmillan.

Jaanson, Ene-Lille 2000. Tartu Ülikooli trükikoda 1632–1710: ajalugu ja trükiste bibliograafia. – Druckerei der Universität Dorpat 1632–1710: Geschichte und Bibliographie der Druckschriften. Tartu: Tartu Ülikooli Raamatukogu.

Järvelaid, Peeter 2015. Tartu ülikooli (*Academia Gustaviana*) asutamine 17. sajandi Euroopa kontekstis. – *Constitutiones Academiae Dorpatensis (Academia Gustaviana)* eessõna. Toim. Marju Lepajõe, Ivo Volt. Teine trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 7–16.

Kase, Kristiina 2021. David Cunitiuse „Jõuluoratsiooni“ editsioon ja tõlge. Bakalaureusetöö. Juh. Janika Päll. Tartu: Tartu Ülikool. <http://hdl.handle.net/10062/74322>. Vaadatud 25.04.2024.

Kaukvere, Tiina 2011. 1654. aasta *Academia Gustaviana* trükikoja uusladinakeelsete trükiste analüüs. Bakalaureusetöö. Juh. Janika Päll. Tartu: Tartu Ülikool.

Klöker, Martin 2014. Tallinna kirjanduselu 17. sajandi esimesel poolel (1600–1657): Haridusinstituutsioonid ja juhuluuletamine. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Korhonen, Tuula Tua Maarit 2019. Learned and Playful Farewells to Fellow Swedes. Two Greek Poems by Laurentius Praetorius from Gävle (Helmstedt, 1592). – *Eranos* 110, 45–62.

Lampe, Geoffrey Hugo 1961. *A Greek Patristic Lexicon*. Oxford: The Clarendon Press.

Lepajõe, Marju 2011. Kreeka-eesti Uue Testamendi õppesõnastik. Kolmas trükk. Tallinn: Maarjamaa.

Luggin, Johanna 2022. *Philosophia naturalis: Ancient Rhetoric and Early Modern Science*. – Brill’s Companion to the Reception of Ancient Rhetoric. Toim. Sophia Papaioannou, Andreas Serafim, Michael Edwards. Leiden, Boston: Brill, 643–674.

Masser, Achim 1976. *Bibel- und Legendenepek des deutschen Mittelalters*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.

McGill, Scott, Laura Miguélez-Cavero 2018. *Christian Poetry. – A Companion to Late Antique Literature*. Toim. Scott McGill, Edward J. Watts. New York: Wiley, 259–280.

Nestle-Aland 1979. *Novum Testamentum Graece*. 26. väljaanne. Deutsche Bibelgesellschaft: Stuttgart.

Pontani, Filippomaria, Stefan Weise 2022. *The Hellenizing Muse: A European Anthology of Poetry in Ancient Greek from the Renaissance to the Present*. – Trends in Classics – Pathways of Reception 6. Berlin, Boston: De Gruyter.

Pöldsam, Anu, Janika Päll 2022. Teaching Greek and Hebrew in Early Modern Estonia. – Trilingual Learning: The Study of Greek and Hebrew in a Latin World (1000–1700). Toim. Raf Van Rooy, Pierre Van Hecke, Toon Van Hal. Belgia: Brepols Publishers, 233–270. <https://doi.org/10.1484/M.LECTIO-EB.5.130842>. Vaadatud 25.04.2024.

Päll, Janika 2007. Jacobus Lotichius and his *Oratio de Musica* (Dorpat, 1640). Konverentsiettekanne. – Tartu Ülikooli muusikadirektor 200. <http://hdl.handle.net/10062/5900>. Vaadatud 25.04.2024.

Päll, Janika 2017. School Rhetoric in Early Modern Estonia and Livonia: Rhetorical Exercises from Dorpat (Tartu). – The Classical Tradition in the Baltic Region: Perceptions and Adaptations of Greece and Rome. – Spudasmata 171. Toim. Arne Jönsson, Gregor Vogt-Spira. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 427–484.

Päll, Janika 2018. Humanist Greek in Early Modern Estonia and Livonia: The Contexts and Principal Genres. – Hellenostephanos. Humanist Greek in Early Modern Europe: Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Toim. Janika Päll, Ivo Volt. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 57–112.

Päll, Janika 2021. Ununevad distsipliinid: sõnakunst kui mõttekunst. Filosoofia valdkondade poeetika ja retoorika sünnist Kreekas ja edasikestmisest mujalgi. – Keel ja Kirjandus 1–2, 26–50. <https://doi.org/10.54013/kk758a4>. Vaadatud 15.04.2024.

Rein, Kaarina 2019a. Medical Orations in the 17th Century Tartu. – Antiquitas Viva 5: Studia Classica. Toim. Gita Berzina, Ilona Gorneva. Läti: University of Latvia Press, 151–161. <http://doi.org/10.22364/av5.13>. Vaadatud 25.04.2024.

Rein, Kaarina 2019b. Andreas Arvidi oratsioon Martin Lutherist. – ACTA 16. Reformatsioon – tõlked ja tõlgendused. Koost. Piret Lotman. Tallinn: Eesti Rahvusraamatukogu, 184–204.

Roberts, Michael 1985. Biblical Epic and Rhetorical Paraphrase in Late Antiquity. Liverpool: Francis Cairns.

Sainio, Matti A. 1978. Dissertationen und Orationen der Universität Dorpat 1632–1656. Stockholm: Föreningen för Svensk Undervisningshistoria.

Sironen, Erkki 2018. “Dialectal” Variation in Humanist Greek Prose Orations in the Great Empire of Sweden (1631–1721). – Hellenostephanos. Humanist Greek in Early Modern Europe: Learned Communities between Antiquity and Contemporary Culture. Toim. Janika Päll, Ivo Volt. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 130–143.

Solmsen, F. 1970. *Hesiodi opera*. Oxford: Clarendon Press.

Uus Testament ja psalmid ehk Vana Testamendi laulud 1990. Tõlk. Toomas Paul, Uku Masing. Tallinn: Olion.

Viiding, Kristi 2013. Humanistlikud haridusprogrammid varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. – Kroonikast kantaadini. Muusade kunstid kesk- ja varauusaegsel Eesti- ja Liivimaal. Koost. Katre Kaju. Tartu: Eesti Ajalooarhiiv, 159–206.

Viiding, Kristi 2015. *Non tibi per ventos veneranda poëtica crescit ...* Johannes Hörnick ja humanistlik poeetikatradsioon Eestis. – Methis. *Studia Humaniora Estonica* 16, 179–205. <https://doi.org/10.7592/methis.v13i16.12459>. Vaadatud 25.04.2024.

Viiding jt = Viiding, Kristi, Jana Orion, Janika Päll 2007. *O Dorpat, urbs addictissima musis ...*: Valik 17. sajandi Tartu juhuluulet. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Von Rauch, Georg 1969. Die Universität Dorpat und das Eindringen der frühen Aufklärung in Livland 1690–1710. Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag.

Weise, Stefan 2020. Griechische Mythologie im Dienste reformatorischer Pädagogik: Zur Epensammlung *Argonautica. Thebaica. Troica. Ilias parva* von Lorenz Rhodoman (1588). – *MEILICHA DÔRA*. Poems and Prose in Greek from Renaissance and Early Modern Europe. Toim. Mika Kajava, Tua Korhonen, Jamie Vesterinen. Vaasa: Societas Scientiarum Fennica, Grano Oy, 185–216.

West, Martin Litchfield 1973. Textual Criticism and Editorial Technique Applicable to Greek and Latin Texts. Stuttgart: B. G. Teubner.

Internetiallikad:

Kirchenkalender. – Feiertage im deutschen Kirchenjahr von 900 bis heute. <https://kirchenkalender.com/>. Vaadatud 09.–11.2022.

Loeb Classical Library levinud lühendite nimistu.
<https://www.loebclassics.com/page/abbreviations/common-abbreviations>. Vaadatud
14.05.2024.

Logeioni andmebaas. <https://logeion.uchicago.edu/>. Vaadatud 14.05.2024.

Perseus Digital Library. <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/>. Vaadatud 14.05.2024.

Piibel: Vana ja Uus Testament. <http://piibel.net/>. Vaadatud 14.05.2024.

The Online Greek Bible. <https://www.greekbible.com/>. Vaadatud 14.05.2024.

Thesaurus Linguae Graecae: A Digital Library of Greek Literature.
<https://stephanus.tlg.uci.edu/index.php>. Vaadatud 14.05.2024.

Summary

The master's thesis "Early Modern Theological Oration on the Example of Academia Gustaviana and David Cunitius" focused on the oration as a genre. The study dealt with different aspects of the oration genre from an intellectual and genre historical point of view, and presented the edition and translation of the first conceptual part of David Cunitius' "Easter Oration" to illustrate the genre of oration.

The first chapter of the thesis opened the background of early modern universities and their teaching and focused on student orations with theological content written in the Academia Gustaviana in the period 1632–1656. It turned out that orations on theological subjects constituted more than a third (37.4 percent) of all extant orations published during this period. Theological orations were mostly written in Latin and prose and many of them were written for Christmas, New Year's or Easter. At the same time, it was not possible to find regularities regarding the week days and dates, when the orations were presented, except for the church holidays. The studied orations used borrowings and vocabulary from both Christian and ancient authors.

The second chapter discussed genres bordering an oration – biblical epics, paraphrases and hymns, as well as passion poetry. The chapter also dealt with Greek orations from the territories of the early modern Swedish kingdom and provided an introduction to the Greek verse orations by David Cunitius. It is possible to recognize the thin line between oration and other genres, and to conclude that the writing of orations was a standard educational practice in Tartu, as in the other universities of the Swedish kingdom in the 17th century.

The third chapter of the master's thesis focused on David Cunitius and the main part of this chapter was the presentation of a critical edition and translation of the first conceptual part of his "Easter Oration". The "Easter Oration" followed broadly the same principles as the student orations of the Academia Gustaviana outlined in the first chapter, and its paraphrased nature showed that the line between the two genres, oration and passion poetry, could be very thin. Cunitius' paraphrase used both the borrowing verses and phrases from the ancient and modern authors and the technique of amplification. Also, the comparison of the structure of Cunitius' two orations showed that the structure of the two speeches is similar, but

differences can be found, for example, in the proportion of paraphrasing.

Finally, it can be stated that writing and presenting orations was a regular part of the study in early modern universities and at least in orations with theological subjects both ancient and Christian authors were used by students.

Lisad

Lisa 1. Tartu Ülikoolis perioodil 1632–1656 trükitud teoloogilised oratsioonid – nimekiri⁶

Jrk	Kuupäev ⁷	Nädalapäev ⁸	Teema ⁹	Autor	Pealkiri	Vorm
1 ¹⁰	1633 (27.03)	K	Christognosia	Petrus Goetschenius	<i>XPICTOΓNΩ-ΣΙΑ</i>	Värss (heksameeter)
2 ¹¹	1633 (24.04)	K pärast ülestõusmispühi	Heebrea keele õppimise tähtsus teoloogiaõpingute puhul	Johannes Weideling	<i>ORATIO DE STUDIO THEOLOGICO</i>	Proosa
3	1636 (21.12)	K	<i>Pietas</i> (vagadus)	Laurentius Johannes Twetowius	<i>ORATIO DE PIETATE</i>	Proosa
4	1637 (18.01)	K	Kolme-kuningapäev	Andreas Laurentius	<i>ORATIO DE STELLA MAGORUM</i>	Proosa
5	1637 (22.05)	E	Loomislugu	Laurentius Ericus Ljung	<i>ORATIO DE CREATIONE</i>	Proosa
6	1637 (05.07)	R	Sõdalane Kristus	Johannes Claudius Rijsingh	<i>ORATIO DE MILITE CHRISTIANO</i>	Värss (heksameeter)
7	1637 (10.08)	N	Püha linn Jeruusalemm	Johannes Schlechter	<i>ORATIO DE VARIA SORTE URBIS HIERUSALEM</i>	Proosa
8	1637 (25.08)	N	Jh 3:16	Magnus Erixi	<i>ORATIO EX AUREO DICTO JOH. 3. V. 16. SIC DEUS DILEXIT MUNDUM, ETC. DESUMPTA</i>	Proosa
9	1637 (13.12)	K enne III	Jõulud	Nicolaus Olai	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM</i>	Proosa

⁶ Kõik tabelis esitatud oratsioonid on leitavad nii Ene-Lille Jaansoniga Tartu Ülikooli trükiste bibliograafiast (2000) kui ka e-kataloogist Ester.

⁷ Oratsioonid on esitatud kronoloogilises järjestuses.

⁸ Nädalapäev on kindlaks määratud kirikukalendri abil ning võimalusel on täpsustatud selle seost mõne tähtpäeva või pühaga.

⁹ Võimalusel on tabelisse märgitud konkreetne oratsiooniga seonduv tähtpäev või püha, selle puudumisel on antud märksõnaline ülevaade oratsiooni sisust.

¹⁰ Ainus käsitletav kreeka keelne oratsioon, autor Tartu akadeemia kreeka keele professor.

¹¹ Ainus käsitletav heebreakeelne oratsioon, autor Tartu akadeemia heebrea keele professor. Sissejuhatus on ladina-, sisu heebreakeelne.

		adventi			<i>DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI NATIVITATEM</i>	
10	1637 (20.12)	K enne IV adventi	Jõulud	Magnus Lallaerus	<i>ORATIO IN THEMATE QUOD PUER JESUS ANTE ANNOS 1638. 25. DIE DECEMBRIS NATUS, SIT VERUS MESSIAS</i>	Proosa
11	1638 (02.01)	T	Uusaasta; eelmise aasta tähtsündmused	Johannes Schlippen- bach	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
12	1638 (04.01)	N enne kolme- kuninga- päeva	Uusaasta; üleskutse järgneval aastal vagalt elada	Jacobus Johannes Taube	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
13	1638 (10.01)	K pärast kolme- kuninga- päeva	Uusaasta; Jumala loodu läbi aastaringi	Johannes Günterberch	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
14	1638 (25.01)	N	Uusaasta; aasta kirjeldus kuude kaupa	Carolus Valeriani Nycopensis	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
15	1638 (22.03)	N (Vaikne Nelja- päev)	Ülestõusmispühad (keskendub Kristuse kannatusloole)	Nicolaus Olai	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI UNICI JESU CHRISTI</i>	Proosa
16	1638 (24.03)	L (Vaikne Laupäev)	Ülestõusmis- pühad (keskendub pikemale kannatusloo perioodile)	Jacobus Friedenrich	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
17	1638 (25.03)	P	Ülestõusmispühad	Ambernus Storch	<i>ORATIO IN GLORISSIMAM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI RESURRECTIONEM</i>	Proosa
18	1638 (26.04)	N	Surm (osaliselt)	Johannes	<i>ORATIO DE</i>	Proosa

			antiikautorite, osaliselt kristlike autorite põhjal)	Jonae Carolstadius	<i>MEDITATIONE MORTIS</i>	
19	1638 (10.07)	T	Ekleesia; kristlik kirik	Ambernus Muraeus	<i>ORATIO DE NAVICULA CHRISTI</i>	Proosa
20	1639 (01.01)	T	Uusaasta; Kristuse sünni ülistamine	Jacobus Friedenrich	<i>ORATIO METRICA IN FELIX NOVI ANNI, SUPRA MILLESIMUM, SEXCENTESIMUM TRIGESIMI NONI AUSPICIUM</i>	Värss (heksameeter)
21	1639 (03.01)	N	Uusaasta; aasta jagunemine aastaaegadeks, väga eluviisi eelistamine	Haquinus Kylander	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
22	1639 (16.01)	K	Uusaasta; üleskutse kristlikule eluviisile	Olaus Duncanus	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI 1639. AUSPICIUM, EX AUREO DICTO, QUOD EST MATH. 6. V. 33.</i>	Proosa
23	1639 (12.04)	R (Suur Reede)	Ülestõusmispühad ja Kristuse kannatuslugu	Johannes Kamnitz	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, TYPOS QUIBUS CHRISTI PASSIO IN MOYSE ATQUE PROPHETIS FUIT PRAEFIGURATA, BREVITER EXPONENS</i>	Proosa
24	1640 (02.01)	N	Uusaasta; möödunud aasta ülevaade	Petrus Trottinus	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI AUSPICIUM</i>	Proosa
25	1640 (04.01)	L	Uusaasta	Petrus Undenius	<i>ORATIO IN FELIX NOVI ANNI M.DC.XL. AUSPICIUM</i>	Proosa
26	1640 (31.03)	T pärast palmipuudepüha	Jumala äratundmine ja lunastus	Laurentius Morenius	<i>ORATIO DE SALVIFICA DEI AGNITIONE</i>	Proosa
27	1640 (27.06)	L	Viimne kohtupäev	Johannes	<i>ORATIO DE DIE</i>	Proosa

				Allengreen	<i>NOVISSIMO</i>	
28	1640 (10.08)	E	Maise elu tühisus ajaloo ja loodusteaduste näitel	Johannes Kuuth	<i>ORATIO DE RERUM TERRENARUM VANITATE</i>	Proosa
29	1640 (16.12)	K pärast III adventi	Jumala olemus	Andreas Matthiae Carolstadius	<i>ORATIO DE SACRORUM MEDITATIONE</i>	Proosa
30	1640 (21.12)	E pärast IV adventi	Kristuse elu ja neli tulemist	Michael Hintelmann	<i>ORATIO DE QUADRUPlici ADVENTU DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
31	1640 (24.12)	N (jõululauapäev)	Jõulud	Petrus Bock	<i>ORATIO DE NATIVITATE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
32	1642 (29.01)	L	Piibel	Ericus Lerbeckius	<i>ORATIO DE SACRORUM BIBLIORUM MEDITATIONE</i>	Proosa
33	1642 (07.04)	N (Vaikne Neljapäev)	Inimese taastamisest ja lunastusest	Christophorus Kühnius	<i>ORATIO THEOLOGICA DE RESTITUTIONE HOMINIS</i>	Proosa
34	1642 (08.04)	R (Suur Reede)	Kristuse olemus ja rollid	Jonas Katt	<i>ORATIO DE PERSONA, OFFICIO ET BENEFICIIS DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
35	1642 (08.04)	R (Suur Reede)	Kannatuslugu	Matthias Lauterbach	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
36	1642 (12.04)	T (ülestõusmis-pühade teisipäev)	Inglid	Petrus Bock	<i>ORATIO DE ANGELIS</i>	Proosa
37	1642 (28.05)	L	Pühakojad	Jonas	<i>ORATIO DE</i>	Proosa

		enne nelipühi		Spinckius	<i>TEMPLIS</i>	
38	1642 (06.07)	K	Ekleesia; jumalateenistus; kirikuõpetajete kohtustused Piibli järgi	Olaus Attorpius	<i>ORATIO DE MINISTERIO ECCLESIASTICO</i>	Proosa
39	1642 (07.07)	N	Kolmainus; Jumala lisanimed	Paulus Florenius	<i>ORATIO DE DEO TRINUNO</i>	Proosa
40	1642 (25.12)	P (I jõulupüha)	Jõulud	Benedictus Schrebergius	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI NATIVITATEM</i>	Proosa
41	1643 (17.07)	E	Ekleesia; milline on õige kirik ja kogudus Piibli põhjal	Petrus Tremulander	<i>ORATIO DE VERA DEI ECCLESIA</i>	Proosa
42	1643 (19.12)	T pärast III adventi	Jumal ja ended	Johannes Kuuth	<i>PRODIGIUM MENSE NOVEMBRI, ANNO 1643</i>	Värss (heksameeter)
43	1643 (24.12)	P (jõululaupäev)	Jõulud	Carolus Ruberus	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa
44	1643 (25.12)	E (I jõulupüha)	Jõulud	Jacobus Tyblaeus	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM, DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO</i>	Proosa
45	1643 (25.12)	E (I jõulupüha)	Jõulud	Jacobus Columbus	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM, DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO METRICA</i>	Värss (heksameeter)
46	1644 (19.04)	R (Suur Reede)	Ülestõusmispühad ja kannatuslugu; Kristus kui tõeline Jumal ja inimene	Petrus Falck	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Proosa

47	1644 (15.05)	K	Kuidas vabaneda patust; viimne kohtumõistmine; lunastus	Laurentius L. Kilander	<i>ORATIO DE JUSTIFICATIONE HOMINIS CORAM DEO</i>	Proosa
48	1644 (03.06)	E enne nelipühi	Pühad keeled ja nende õpetamine	Christiernus Jheringius	<i>DE HEBRAEA, GRAECA ET LATINA LINGUA ORATIO</i>	Proosa
49	1644 (13.12)	R	Jõulud; Jeesuse rollid; Jumala seaduse järgimine	Johannes Kuuth	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM, DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO</i>	Proosa
50	1644 (18.12)	K	Jõulud; Jumala headus	Claudius Argillander	<i>DE DEI BONITATE ORATIO</i>	Proosa
51	1644 (20.12)	R	Ristist ja viletsusest saab päästa Jumala poeg	Matthias Laechlin	<i>DE CRUCE ET CALAMITATE ORATIO</i>	Proosa
52	1645 (13.03)	N	Inimese nõrkus (näidetega ajaloost ja Piiblist); inimelu etapid; surelikkus	Andreas S. Dimbodus	<i>DE HUMANA FRAGILITATE ORATIO METRICA</i>	Värss (heksameeter)
53	1645 (03.06)	T pärast kolmainupüha	Jumala kutsumine; milline on õige palve	Johannes Gadd	<i>DE VERA DEI INVOCATIONE ORATIO</i>	Proosa
54	1645 (19.11)	K	Jumalakartlikkus; vagadus	Johannes Aridlander	<i>DE VERO DEI TIMORE ORATIO</i>	Proosa
55	1645 (24.12)	K (jõululaupäev)	Jõulud	Abrahamus Thauvonius	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ORATIO METRICA</i>	Värss (heksameeter)
56	1646, ülestõusmispühade esimene nädal		Ülestõusmispühad	Jacobus Malbeckius	<i>IN, SALUTIFERAM RESURRECTIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO</i>	Proosa
57	1646 (26.03)	N (Suur Neljapäev)	<i>Dies viridium</i>	Johannes Schütz	<i>DE COENA DOMINI ORATIO</i>	Proosa

58	1646 (29.09)	T	Saatan kui kõigi hädade põhjus; Kristus kui päästja	Andreas Limacius	<i>DE DIABOLO ORATIO</i>	Proosa
59	1647 (26.02)	R kaks päeva enne paastupüha	Kristuse sünd; inglid; uue aasta algus; viited jõuluajale	Ambernus Printzius	<i>DE SANCTIS ANGELIS ORATIO</i>	Värss (heksameeter); Sappho stroof (Stigeliuse tsitaat)
60 ¹²	1647 (07.07)	K	Reichardi teose kriitika	Petrus Lidenius	<i>ORATIO PANEGYRICA, QUA EXAMINATUR QUINTA PARS, SIVE CENTO VISIONUM G. REICHARDI</i>	Värss (heksameeter)
61	1647 (10.11)	K (Lutheri sünnipäev)	Lutheri ülistuskõne; elulugu	Andreas Arvidi Stregnensis	<i>DN. MARTINI LUTHERI, ELOGIA: ORATIONE SOLENNI</i>	Proosa
62	1648 (08.02)	T pärast <i>sexagesima</i> püha	Inimeste õnnetu elu; igavene elu	Petrus Loohm	<i>DE VITA AETERNA ORATIO</i>	Proosa
63	1648 (31.03)	R (Suur Reede)	Kristus ja mida ta tegi ning kes ta oli; kannatuslugu	Ernestus Gerlachius	<i>IN SALUTIFERAM PASSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO SACRA</i>	Proosa
64	1648 (31.03)	R (Suur Reede)	Ülestõusmispühad ja kannatuslugu Matteuse evangeeliumi põhjal	Benedictus Rothovius	<i>PASSIO DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI SECUNDUM D. EVANGELISTAM MATTHAEUM: ORATIONE SOLENNI</i>	Proosa
65	1648 (01.04)	L (Vaikne Laupäev)	Ülestõusmispühad ja kannatuslugu Matteuse evangeeliumi põhjal	Daniel Nycopensis	<i>PASSIO DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI SECUNDUM D. EVANGELISTAM MATTHAEUM: ORATIONE</i>	Värss (heksameeter)

¹² Tallinna linnakooli rektori kirjutatud oratsioon.

					<i>METRICA</i>	
66	1648 (02.04)	P (I ülestõus- mispüha)	Taevasse minek; Jumala ülistamine; ülestõusmine ja tõendid selle kohta	Jonas Ryander	<i>IN GLORIOSISSIMAM ASCENSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ORATIO</i>	Proosa
67	1648 (03.04)	E (II ülestõus- mispüha)	Surnute ülestõusmine	Andreas A. Tremulander	<i>DE RESURRECTIONE MORTUORUM ORATIO</i>	Proosa
68	1648 (21.05)	P	Nelipühad; Püha Vaim	Simon Haq. Slettherus	<i>DE SPIRITU SANCTO ORATIO</i>	Proosa
69	1648 (22.05)	E	Nelipühad; Püha Vaim	Magnus Asp	<i>DE SPIRITU SANCTO ORATIO METRICA</i>	Värss (ealeegili- ne distihhon)
70	1649 (22.12)	L	Jõulud	Daniel Gruuf Nycopensis	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM, DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO METRICA</i>	Värss (heksa- meeter)
71	1649 (24.12)	E (jõulu- laupäev)	Jõulud	Matthias A. Poronerus	<i>IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM, DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI, ORATIO</i>	Proosa
72	1650 (01.06)	L (nelipüha- de laupäev)	Püha Vaim; nelipühade tähtsus juutide juures	Sigfridus Georgii	<i>DE SPIRITU SANCTO ORATIO</i>	Proosa
73	1651 (22.12)	E pärast IV adventi	<i>Pietas</i> (vagadus)	Olaus Dalinus	<i>ORATIO DE PIETATE</i>	Proosa
74	1651 (25.12)	N (I jõulu- püha)	Jõulud	Johannes Collen- bergius	<i>GENETHILIACUM IN, SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Värss (heksa- meeter)
75	1651/1652		Jõulud, uusaasta	Erlandus Erlandi Hiärne	<i>GENETHILIACUM IN SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET</i>	Värss (heksa- meeter)

					<i>SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	
76	1652 (18.04)	P (I ülestõus- mispüha)	Ülestõusmispühad	Magnus Laur. Farlingius	<i>DE SALUTIFERA RESURRECTIONE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ORATIO</i>	Proosa
77	1652 (26.05)	K enne taeva- minemis- püha	Kristuse taevaminek	Achatius Samuelis Walenius	<i>IN, GLORIOSAM ASCENSIONEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ORATIO</i>	Proosa
78	1652 (29.05)	L	Karskus kui kristlik voorus; moraaliteoloogia	Erlandus Erlandi Hiärne	<i>DE CASTITATE ORATIO</i>	Proosa
79	1652 (18.12) ¹³	L enne IV adventi	Jõulud	Ingevaldus Weringius	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI NATIVITATEM</i>	Proosa
80	1652 (18.12)	L enne IV adventi	Kristus kui messias; vanade koraalide tsiteerimine, jõulud	Brynolpus Govinius	<i>IN SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI ORATIO</i>	Proosa
81	1652 (18.12)	L enne IV adventi	Jõulud ¹⁴	Johannes Reuter	<i>ORATIO IN SALUTIFERAM NATIVITATEM DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI JESU CHRISTI</i>	Arvata- vasti proosa
82	1653		Inglid ¹⁵	Nicolaus Sylvius	<i>DE ANGELIS ORATIO METRICA</i>	Värss

¹³ 18. detsember on ka Rootsi kuninganna Kristiina sünnipäev.

¹⁴ Puudulik koopia Tartu Ülikooli raamatukogus, olemas ainult kaks esimest lehte (tekst on kaotsis).

¹⁵ Tekst on kaotsis.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kristiina Kase,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Varauusaegne teoloogiline oratsioon Academia Gustaviana ja David Cunitiuse näitel“, mille juhendaja on Janika Päll, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kristiina Kase
31.05.2024